

Neke odrednice rizičnog seksualnog ponašanja

Duranović, Jasna

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:927174>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-18**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

zir.nsk.hr

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJ

Sveučilište u Zadru

Odjel za psihologiju

Diplomski sveučilišni studij psihologije (jednopedmetni)

Jasna Duranović

Neke odrednice rizičnog seksualnog ponašanja

Diplomski rad

Zadar, 2023.

Sveučilište u Zadru
Odjel za psihologiju
Diplomski sveučilišni studij psihologije (jednopedmetni)

Neke odrednice rizičnog seksualnog ponašanja

Diplomski rad

Student/ica:
Jasna Duranović

Mentor/ica:
izv. prof. dr. sc. Marina Nekić

Zadar, 2023.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Jasna Duranović**, ovime izjavljujem da je moj **diplomski** rad pod naslovom **Neke odrednice rizičnog seksualnog ponašanja** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 28. rujna 2023.

SADRŽAJ

Sažetak	1
Abstract	2
1. UVOD	3
1. 1. Seksualnost u adolescenciji	3
1.1.1. Razvoj seksualnog identiteta i seksualna privlačnost	4
1.1.2. Seksualno eksperimentiranje kod adolescenata	5
1.1.3. Inicijacija ljubavnih odnosa	6
1.2. Seksualnost u predodraslosti	7
1.3. Rizično seksualno ponašanje	8
1.4. Socioseksualnost	10
1.4.1. Rodne razlike u socioseksualnoj orijentaciji	11
1.5. Odnos socioseksualnosti i rizičnog seksualnog ponašanja	13
2. CILJ, PROBLEMI I HIPOTEZE	14
3. METODA	15
3.1. Sudionici	15
3.2. Mjerni instrumenti	15
3.3. Postupak	18
4. REZULTATI	18
4.1. Testiranje preduvjeta za provedbu faktorske analize	18
4.2. Eksploratorna faktorska analiza	19
4.3. Konfirmatorna faktorska analiza	24
4.4. Pouzdanost	27
4.5. Strategija daljnje analize podataka	27
4.6. Deskriptivni podatci	29
4.7. Rodne razlike u rizičnom seksualnom ponašanju i socioseksualnoj orijentaciji ..	31
4.8. Povezanost rizičnog seksualnog ponašanja i socioseksualne orijentacije	32
4.9. Objašnjenje individualnih razlika u rizičnom seksualnom ponašanju sociodemografskim varijablama i socioseksualnom orijentacijom	33
5. RASPRAVA	35
5.1. Faktorska struktura <i>Upitnika seksualnog rizika</i>	36

5.2. Rodne razlike u rizičnom seksualnom ponašanju i socioseksualnoj orijentaciji ..	37
5.3. Povezanost rizičnog seksualnog ponašanja i socioseksualne orijentacije	40
5.4. Objašnjenje individualnih razlika sudionika u rizičnom seksualnom ponašanju sociodemografskim varijablama i socioseksualnom orijentacijom	41
5.5. Ograničenja i daljnje preporuke	42
6. ZAKLJUČCI	43
7. POPIS LITERATURE	44
8. PRILOG	59

Neke odrednice rizičnog seksualnog ponašanja

Sažetak

Rizično seksualno ponašanje definirano je kao ponašanje koje dovodi do zdravstvenih ranjivosti kao što su spolno prenosive infekcije i neželjene trudnoće. Najčešća rizična seksualna ponašanja su nedosljedna upotreba kondoma, rano stupanje u spolne odnose i seks s većim brojem partnera. Rezultati dosadašnjih istraživanja pokazuju da se studenti više upuštaju u rizična seksualna ponašanja nego studentice, kako se porastom rizičnog seksualnog ponašanja povećava rezultat socioseksualne orijentacije te kako neki čimbenici poput roda, dobi, seksualne orijentacije i socioseksualne orijentacije imaju značajan doprinos pri objašnjenju rizičnog seksualnog ponašanja. Cilj ovog istraživanja bio je ispitati neke odrednice rizičnog seksualnog ponašanja studenata i studentica u Hrvatskoj. U istraživanju na platformi *PsyToolKit* sudjelovalo je 2008 sudionika, a od psihometrijskih instrumenata korišteni su *Upitnik sociodemografskih podataka*, *Upitnik seksualnog rizika* i *Revidirani inventar socioseksualne orijentacije*. Statističkom analizom podataka utvrđena je petofaktorska struktura hrvatskog prijevoda *Upitnika seksualnog rizika* uz zadovoljavajuću pouzdanost i prihvatljivo slaganje modela s podacima. Nadalje, utvrđeno je da se studenti više upuštaju u seksualni rizik s neobaveznim partnerima i iskazuju veću namjeru upuštanja u seksualna ponašanja od studentica, dok se studentice više rezultate na subskali rizična seksualna djela od studenata. Ostale promatrane razlike nisu statistički značajne. Što se tiče socioseksualne orijentacije, utvrđene su statistički značajne rodne razlike u socioseksualnom ponašanju, stavovima, željama i globalnoj socioseksualnoj orijentaciji. U svakom navedenom slučaju studenti postižu više rezultate od studentica. Nadalje, utvrđeno je da se s porastom seksualnog rizika s neobaveznim partnerima, povećavaju i socioseksualno ponašanje, stavovi, želje i globalna seksualna orijentacija. S porastom rizičnih seksualnih djela povećavaju se socioseksualna ponašanja, ali se smanjuju socioseksualne želje. Također, porastom impulzivnih seksualnih ponašanja, povećavaju se socioseksualno ponašanje, stavovi, želje i globalna seksualna orijentacija. Uz to, s porastom rizičnih analnih seksualnih ponašanja povećavaju se socioseksualno ponašanje i globalna seksualna orijentacija. Povrh toga, s porastom namjere upuštanja u seksualna ponašanja, povećavaju se socioseksualno ponašanje, stavovi, želje i globalna socioseksualna orijentacija. Naposljetku, s porastom ukupnog rizičnog seksualnog ponašanja, povećavaju se socioseksualno ponašanje, stavovi, želje i globalna socioseksualna orijentacija. Ostale promatrane povezanosti nisu statistički značajne. Na koncu, utvrđeno je kako regresijski model dobro odgovara podacima, s tim da kada se kontrolira varijanca objašnjena drugim varijablama u modelu, najveći jedinstveni doprinos objašnjenju rizičnog seksualnog ponašanja ima socioseksualna orijentacija.

Ključne riječi: rizično seksualno ponašanje, socioseksualna orijentacija, rodne razlike

Some determinants of risky sexual behaviour

Abstract

Risky sexual behavior is defined as behavior that leads to health vulnerabilities such as sexually transmitted infections and unwanted pregnancies. The most common risky sexual behaviors are inconsistent use of condoms, early entry into sexual relationships and sex with a large number of partners. The results of previous research show that male students engage in risky sexual behavior more than female students, that with an increase in risky sexual behavior, sociosexual orientation also increases, and that some factors such as gender, age, sexual orientation and sociosexual orientation have a significant contribution in explaining risky sexual behavior. The aim of this research was to examine some determinants of risky sexual behavior among students in Croatia. 2008 participants took part in the research on the *PsyToolKit* platform, and the psychometric instruments used were the *Sociodemographic Data Questionnaire*, the *Sexual Risk Survey* and the *Revised Sociosexual Orientation Inventory*. The statistical analysis of the data determined the five-factor structure of the Croatian translation of the *Sexual Risk Survey* with satisfactory reliability and acceptable fit of the model with the data. Furthermore, it was determined that male students engage in sexual risk more with casual partners and express a greater intention to engage in sexual behaviors than college students, while college students engage in risky sexual acts more than female students. Other observed differences are not statistically significant. As for sociosexual orientation, statistically significant gender differences were found in sociosexual behavior, attitudes, desires and global sociosexual orientation. In each case mentioned, male students achieve higher results than female students. Furthermore, it was determined that with the increase in sexual risk with casual partners, sociosexual behavior, attitudes, desires and global sexual orientation also increase. With an increase in risky sexual acts, sociosexual behaviors increase, but sociosexual desires decrease. Also, with the increase in impulsive sexual behaviors, sociosexual behavior, attitudes, desires and global sexual orientation increase. In addition, with the increase in risky anal sexual behaviors, sociosexual behavior and global sexual orientation increase. Moreover, as intention to engage in sexual behaviors increases, sociosexual behavior, attitudes, desires, and global sociosexual orientation increase. Finally, as overall risky sexual behavior increases, sociosexual behavior, attitudes, desires, and global sociosexual orientation increase. Other observed correlations are not statistically significant. In the end, it was determined that the regression model fits the data well, with the fact that when the explanatory variance of other variables in the model is controlled, sociosexual orientation has the greatest unique contribution to the explanation of risky sexual behavior.

Key words: risky sexual behavior, sociosexual orientation, gender differences

1. UVOD

Jedna od najvažnijih karakteristika koja definira živa bića je njihova sposobnost reprodukcije, koja kod ljudi poprima najsloženiji oblik. U ljudsku seksualnost je upleten niz različitih čimbenika: kulturnih, društvenih, bioloških, psiholoških i religioznih (Castelo-Branco i sur., 2008). Masters i suradnici (2006) govore o nekoliko dimenzija seksualnosti. Prva od njih je biološka dimenzija koja se odnosi na biološke faktore koji utječu na seksualni razvoj, sposobnost reprodukcije, seksualnu želju, funkcioniranje i zadovoljstvo te spolne razlike u ponašanju. Psihosocijalna dimenzija uključuje psihološke faktore kombinirane sa socijalnim elementima (na primjer: emocije, misli, crte ličnosti, međuljudski odnosi). Bihevioralna dimenzija se odnosi na same aspekte seksualnog ponašanja pojedinaca što nam omogućuje razumijevanje što, kako i zašto ljudi nešto čine. Klinička dimenzija obuhvaća rješenja za različite probleme koji su prepreka seksualnom zdravlju, primjerice, tjelesni problemi, ozljede, stid, konflikti i tako dalje. Kulturološka dimenzija ima visoku važnost kod proučavanja seksualnosti, a sastoji se od stavova prema seksualnosti, moralnih pitanja, vjerskih načela, stereotipa i slično koji ovise o kulturi koje je pojedinac dio (Master i sur., 2006).

Kada je riječ o seksualnosti iz perspektive psihologije onda se seksualnost promatra kao nešto što se neprestano razvija tijekom životnog vijeka kao odgovor na biopsihosocijalne utjecaje. Iako se seksualno ponašanje i znatiželja javljaju i prije početka puberteta, dolazi do njihovog značajnog povećanja u adolescentnim godinama (Lehmiller, 2017). Nakon adolescencije mladi ulaze u tzv. razdoblje predodraslosti koje se definira kao doba nestabilnosti, mogućnosti, usredotočenosti na sebe, osjećaja „između“, ali i doba istraživanja identiteta, ne samo profesionalnog, već i seksualnog (Munsey, 2006). Seksualnost je normativna i fiziološka komponenta razvoja u ovom razdoblju (Gambadauro i sur., 2018) i obično se ova skupina upušta u rizične seksualne prakse kao što su višestruki seksualni partneri, nezaštićeni seksualni odnosi i neobavezni seks (Gebresllasie i sur., 2017). Kroz različita seksualna iskustva ova populacija može naučiti o tome što voli kod partnera i bolje razumjeti vlastiti seksualni identitet (Lyons, 2017).

1.1. Seksualnost u adolescenciji

Adolescencija je značajno životno razdoblje jer tada većina ljudi po prvi put razvija osjećaje seksualne privlačnosti, seksualna iskustva i ljubavne veze (UNESCO, 2018). Adolescencija predstavlja važnu sponu između djetinjstva i odrasle dobi, koju karakteriziraju

značajne fizičke, psihičke i socijalne tranzicije. To je vrlo vitalno razdoblje koje određuje kako će osoba gledati na svijet i komunicirati s drugima kao odrasla osoba. Javljaju se brojna pitanja i nedoumice u vezi općeg zdravlja, socijalnog zdravlja, ali i seksualnog zdravlja (Ryan, 2017). Seksualni interes se izražava na različite načine, primjerice zavođenje, ljubljenje, masturbacija ili snošaj, a pod utjecajem je različitih normi i običaja, spolnog odgoja i seksualnog obrazovanja, seksualne orijentacije i slično (UNESCO, 2018).

U nastavku će biti riječi o razvoju seksualnog identiteta, seksualnoj privlačnosti, seksualnom eksperimentiranju i inicijaciji ljubavnih odnosa kod adolescenata.

1.1.1. Razvoj seksualnog identiteta i seksualna privlačnost

Shively i De Cecco (1977) razlikuju četiri komponente seksualnog identiteta: biološki spol (utvrđuje se rođenjem na osnovu izgleda vanjskih spolnih organa), rodni identitet (osnovno uvjerenje pojedinca da je muškarac ili žena), socijalna spolna uloga (karakteristike koje kulturološki percipiraju kao stereotipno maskuline ili feminine) i seksualna orijentacija (fizička i afektivna preferencija seksualnih partnera). Razvoj seksualnog identiteta odnosi se na promjene, procese i iskustva tijekom vremena koja mogu uključivati svjesnost, istraživanje, procjenu, predanost, integraciju i komunikaciju u vezi s identitetom osobe kao seksualnog bića, koja se temelji na njezinim obrascima seksualne privlačnosti i ponašanja (Hall i sur., 2021).

McClintock i Herdt (1996) navode kako je prosječna dob ranih osjećaja seksualne privlačnosti 10 godina i za djevojčice i za dječake. Ovakvi nalazi su suprotni prijašnjim razvojnim i socijalnim modelima seksualnog razvoja na Zapadu koji su se bavili gonadarhom (završnom maturacijom testisa i jajnika) kao biološkom osnovom pobuđivanja interesa djece za seksualne aktivnosti. Prema takvim modelima, primjerice teorije Anne Freud ili Erika Eriksona (prema Boxer i sur., 1989), maturacijske promjene tijekom puberteta potiču prijelaz s predadolescentnih na odrasle oblike seksualnosti koji uključuju seksualnu privlačnost, fantazije i seksualno ponašanje (Money i Ehrhardt, 1972). Razvoj seksualnosti bio je okarakteriziran kao nagli psihološki događaj potaknut intrinzičnim promjenama u hormonskim razinama. Gonadarha se smatrala „okidačem“ koji uključuje seksualnu želju i privlačnost te tako pokreće razvoj seksualnosti (McClintock i Herdt, 1996). Danas se seksualnost smatra kao razvojni proces, a ne jedinstveni, iznenadni događaj. McClintock i Herdt (1996) ga opisuju kao dugu seriju isprepletenih erotskih i rodni formacija koje se diferenciraju u srednjem djetinjstvu. Seksualna privlačnost se može razviti samo za osobe suprotnog ili istog spola, većinom za

osobe suprotnog ili istog spola te podjednako za oba spola (Chandra i sur., 2013). Ovo razdoblje često može biti konfuzno za homoseksualne i biseksualne pojedince, čiji se razvoj seksualnog identiteta većinom objašnjava modelima faza, odnosno, teorijama koje govore kako se seksualni identitet razvija prema pravilnim obrascima. Jedan od takvih modela je tzv. *Cass model* (Cass, 1979) koji se sastoji od 6 faza: konfuzija, usporedba, tolerancija, prihvaćanje, ponos i sinteza. Suprotno tome, Rosario i suradnici (2011) navode kako je nemoguće integrirati razvoj seksualnog identiteta u takve predvidljive i linearne obrasce zbog vrlo velike interindividualne različitosti u razvoju.

1.1.2. Seksualno eksperimentiranje kod adolescenata

Nakon javljanja osjećaja seksualne privlačnosti, nije rijetkost da adolescenti dalje istražuju svoje seksualne interese sa vršnjacima (Lehmiller, 2017). Bancroft i suradnici (2003) govore kako bi masturbacija mogla biti marker seksualnog razvoja jer oni pojedinci koji počnu ranije masturbirati, ranije i počinju s vršnjačkim seksualnim ponašanjima. Progresija seksualnih aktivnosti se najčešće događa u razdoblju od nekoliko godina kada na kraju dolazi do spolnog odnosa. Američki adolescenti se prosječno počinju ljubiti s 12-14 godina, maziti i podraživati genitalije s 15-16 godina, a prvi seksualni odnos imaju sa 16-18 godina (Reynolds i sur., 2003). No, ovakav razvoj seksualnog istraživanja nije univerzalan i ovisi o individualnim razlikama adolescenata, posebice njihovoj kulturi (Regan i sur., 2004). Mogu postojati nepodudarnosti u stopama razvoja među domenama za pojedince. Na primjer, djevojčica može započeti pubertet s 9 godina, ali još nije razvila kognitivne vještine višeg reda potrebne za upravljanje društvenim i seksualnim situacijama koje se mogu pojaviti. Stoga godine nisu uvijek najbolji pokazatelj društvene zrelosti i dobre prosudbe. U usporedbi s odraslima, adolescenti su impulzivniji, skloniji riziku i lošim prosudbama, podložniji vršnjačkim utjecajima i manje sposobni razmotriti buduće posljedice svojih postupaka. Seksualne aktivnosti u adolescenciji mogu podrazumijevati: seksualno eksplicitne razgovore s vršnjacima, seksualne šale unutar kulturalnih normi, zavodjenje i udvaranje, interes za erotiku (pornografija i seksting), masturbaciju, grljenje, ljubljenje i maženje te seksualni odnos s partnerom (National center on the sexual behavior of youth, 2022). Rezultati istraživanja pokazuju se masturbacija i seksualne partnerske aktivnosti povećavaju kroz adolescenciju, bez obzira na rod (Lehmiller, 2017).

1.1.3. Inicijacija ljubavnih odnosa

S povećanjem seksualne privlačnosti i ponašanja, povećava se i težnja za ljubavnim vezama (Lehmiller, 2017). Unutar veza, adolescenti mogu mnogo naučiti o komunikaciji, emocijama, empatiji, vlastitom identitetu i seksu koji mogu biti vrijedan temelj za dugoročne odnose u odrasloj dobi, a u adolescenciji pružiti izvor sreće, otpornosti, rasta i samopouzdanja (ACT for youth, 2022). S godinama, adolescenti dobivaju iskustvo ozbiljnije veze (Brown, 1999; Connolly i Goldberg, 1999), a njihove veze su više dijadne te seksualno i emocionalno intimne (Brown, 1999; Connolly i Goldberg, 1999; Furman i Wehner, 1994). Fortenberry i suradnici (2010) navode kako se većina seksualnih aktivnosti u kojima se adolescenti angažiraju odvija unutar partnerskog odnosa, iako adolescenti imaju tendenciju angažiranja u ležernom seksu (na primjer, seks za jednu noć ili prijateljstvo s povlasticama). Osim ekspresije i istraživanja seksualnosti, adolescentske veze imaju svrhu zadovoljenja potreba za pripadanjem. Iako nisu u potpunosti stabilne, ovakve veze imaju dinamiku koja je slična ljubavnim vezama odraslih u terminima ljubavi i predanosti (Levesque, 1993). Neki istraživači su sugerirali da bi moglo biti korisno razmišljati o početku razvoja ljubavnih odnosa kao o učenju vožnje automobila (Furman i sur., 2007). To može biti zabavno i korisno, dopuštajući adolescentima da nauče nove vještine i povećaju svoju neovisnost. Međutim, kao što postoji određena razina rizika svaki put kada se vozi automobil, postoje rizici povezani s razvojem ljubavnih odnosa i ti rizici su najveći kod mladih i neiskusnih osoba. Slično načinu na koji stupanj rizika uključenog u vožnju ovisi o brojnim čimbenicima, rizici povezani s uključenošću u ljubavne veze uvelike ovise o vrstama odnosa i iskustvima adolescenata. Kvaliteta veze (npr. primanje podrška ili ne), njezina ozbiljnost (npr. povremeni spojevi i viđanje u odnosu na predanu vezu), vrijeme (npr. 'rani', 'tipični' ili 'kasni' početak), iskustva prekida (npr. posebno ponižavajući ili bolan prekid), karakteristike partnera i druga podrška koju mlada osoba ima na raspolaganju (npr. roditelji, prijatelji) utječu na stupanj rizika koji mlada osoba doživljava u odnosu na uključenost u ljubavnu vezu (Furman i sur., 2007; Kutler i La Greca, 2004). Meier i Allen (2009) dobivaju da je ljubavno iskustvo u adolescenciji povezano s vjerojatnosti kohabitacije u ranoj odrasloj dobi, a postojano ljubavno iskustvo u adolescenciji je povezano sa stupanjem u brak u ranoj odrasloj dobi. Stariji adolescenti često provode više vremena sa svojim partnerom nego s prijateljima ili obitelji, a u ranoj odrasloj dobi ljubavni partneri obično prestižu majke i bliske prijatelje kako bi postali primarni izvor podrške mladoj osobi (Seiffge-Krenke, 2003).

1.2. Seksualnost u predodraslosti

Mlađa odrasla dob ili nadolazeća odraslost je važno razdoblje za razvoj seksualnosti, prvenstveno zato što uključuje eksperimentiranje na poljima ljubavnih veza i seksualnosti (Arnett, 2000; Lefkowitz i Gillen, 2006). Mladi odrasli su relativno slobodni i neovisni, za razliku od djetinjstva i adolescencije te počinju preuzimati socijalne uloge odraslih (Arnett, 2000), a većina njih se susreće i sa iskustvom života dalje od kuće i angažmanom u različitim socijalnim, političkim, vjerskim i drugim aktivnostima (Lefkowitz i sur., 2004). Tijekom kasne adolescencije većina ljudi doživljava prva iskustva snošaja, međutim, seks je normativniji tijekom mlađe odrasle dobi (Abma i sur., 2004; Herbenick i sur., 2010). U usporedbi s odraslom dobi, mladi odrasli imaju manje seksualnog iskustva i više su istraživački orijentirani (Vasilenko i Lefkowitz, 2018). Velika većina studenata nije u braku (Jacobs i King, 2002), a prosječna dob stupanja u brak u Republici Hrvatskoj je 28,7 za žene i 31,3 godina za muškarce. Za razliku od današnjih statistika, 1960. godine te brojke su iznosile 22,6 godina za žene i 25,8 za muškarce (Državni zavod za statistiku, 2020). Pojedini istraživači pokazuju kako za neke mlade odrasle seksualni odnosi nisu česta pojava – izjavljuju niske stope seksualnog ponašanja prethodna dva tjedna i nikakve seksualne odnose prethodnog mjeseca (Herbenick i sur., 2010; Vasilenko i sur., 2012). Mlađa odrasla dob je razdoblje između „dviije vatre“: adolescencije – kada se seks obeshrabruje i odrasle dobi – kada se seks smatra zdravim aspektom predanosti vezama. Postoje velike interindividualne razlike u iskustvima, međutim, većinom mladi odrasli kreću od istraživanja seksualnosti do predanosti u dugoročnim odnosima (Vasilenko i Lefkowitz, 2018).

Postoji nekoliko razloga zašto mladi odrasli istražuju različita područja svog identiteta (Arnett, 2000). Prvo, oni razvijaju kognitivne vještine poput hipotetskog mišljenja i metakognicije koje im omogućuju planiranje budućih događaja i uspostavljanje kompleksnog osjećaja identiteta (Keating, 2004). Važan nalaz je da se prefrontalni korteks razvija sve do sredine dvadesetih godina, a on ima važnu ulogu u planiranju, donošenju odluka i metakogniciji (Casey i sur., 2005). Zbog navedenih kognitivnih promjena, istraživanje seksualnog identiteta mladih odraslih je složenije, a kad se uzme u obzir i djelovanje socijalne okoline, situacija se dodatno zakomplicira (Espinosa-Hernández, 2009). Naime, mladi odrasli koji pohađaju fakultet – studenti, doživljavaju tzv. poluautonomnu tranziciju čime se usporava njihov prijelaz u odraslu dob (Goldscheider i DaVanzo, 1986; Sherrod i sur., 1993) jer mogu odgoditi preuzimanje odgovornosti i istražiti različita ponašanja, vrijednosti i stilove života (Arnett, 2000; Maggs, 1997).

1.3. Rizično seksualno ponašanje

Predodraslost za sebe veže važnost individualiziranog donošenja odluka i pronalaženja vlastitog puta u odraslu dob. To su zadaci u kojima će neki pojedinci biti uspješniji nego drugi (Nurmi, 2005). Nasuprot njima, pojedinci koji imaju teškoća u razvijanju identiteta će se najvjerojatnije upuštati u rizična i nepromišljena ponašanja (Schwartz i sur., 2011). Također, u ovom razvojnom razdoblju su regije mozga koje su povezane sa željama i impulzivnošću razvijenije od regija koje su povezane s razumnim odlučivanjem i orijentacijom na budućnost. Važan je i nalaz da je razvoj izvršnog funkcioniranja (razumno rješavanje problema i donošenje odluka) obrnuto povezano s rizičnim ponašanjem (Pharo i sur., 2011). Neka od rizičnih ponašanja u koja se mogu upustiti osobe u predodraslosti su: konzumacija alkohola i/ili droga, vožnja pod utjecajem alkohola, pokušaji samoubojstva, rizična seksualna ponašanja, samoozljeđivanje i tako dalje (Schwartz i Petrova, 2019). Što se tiče seksualnosti, veća je vjerojatnost da će pojedinci biti seksualno aktivni u ranoj mlađoj odrasloj dobi u usporedbi sa adolescencijom, ali je također manja vjerojatnost da će koristiti kondome nego adolescenti (Arnett, 1996; Miller i Moore, 1990). Osim toga, studenti više prihvaćaju neplanirani seks i osjećaju manje krivnje zbog njega nego mlađi pojedinci (Chara i Kuennen, 1994; Miller i Moore, 1990). Rizično seksualno ponašanje (RSP) definirano je kao ponašanje koje dovodi do zdravstvenih ranjivosti kao što su spolno prenosive infekcije i neželjene trudnoće. Najčešća rizična seksualna ponašanja su nedosljedna upotreba kondoma, rano stupanje u spolne odnose i seks s većim brojem partnera (Menon i sur., 2016).

Pojedinci predodrasle dobi većinom su seksualni aktivni, imali su nekoliko seksualnih partnera te imaju smanjenu tendenciju korištenja kondoma (Capaldi i sur., 2002; Lefkowitz i Gillen, 2006; Manlove i sur., 2007). Ovakvi obrasci ponašanja povećavaju rizik zaraze HIV-om i drugim spolno prenosivim bolestima (Weinstock i sur., 2004). Iako se studenti ne smatraju visokorizičnom populacijom, rezultati istraživanja pokazuju kako studiranje može stvoriti lažni osjećaj sigurnosti koji dovodi do manjeg prakticiranja seksualnog zdravlja, kao što je, primjerice, korištenje kondoma. Navedeno se događa zbog uvjerenja da su oni i njihovi partneri pod niskim rizikom od zaraze spolno prenosivim bolestima (Siegel i sur., 1999).

Istraživači su pokušali istražiti koje su to pojave značajni markeri kasnijeg rizičnog seksualnog ponašanja. Elliot i Morse (1989) navode kako je rani početak seksualne aktivnosti povezan s većom uključenosti u delikventno ponašanje, a još je problematičan i zbog povezanosti s psihosocijalnim razvojem. Nadalje, adolescenti koji ranije stupe u spolni odnos manje koriste učinkovite metode kontracepcije (Scott-Jones i White, 1990). Takvi adolescenti

će vjerojatno napustiti školovanje što rezultira dugoročnim ekonomskim i drugim negativnim posljedicama (White i DeBlassie, 1992). Rutter i Rutter (1993) ranu seksualnu aktivnost nazivaju prekretnicom koja može značajno utjecati na razvoj pojedinca i rezultirati rizičnim seksualnim ponašanjem u predodrasloj dobi. Što se tiče same kontracepcije, Scott-Jones i White (1990) navode kako seksualno aktivni mladi odrasli ne koriste učinkovite kontracepcijske metode iako su znali koje su najučinkovitije. Uz to, oni pojedinci koji su rano stupili u spolni odnos imaju manju vjerojatnost da će spoznati odgovornost korištenja učinkovite kontracepcije (Morrison, 1989; Reis i Herz, 1989).

Rezultati istraživanja dosljedno pokazuju kako su muškarci skloniji upuštanju u različita rizična seksualna ponašanja (Bermúdez i sur., 2014; Dunkle i Decker, 2013; Puente i sur., 2011; Romero-Estudillo i sur., 2014). Dominantna objašnjenja ovakvih nalaza su vezana za evoluciju i prirodnu selekciju te socijalno učenje, koja su objašnjenja u odjeljku *Rodne razlike u socioseksualnoj orijentaciji*.

Neka istraživanja, pak, pokazuju kako današnji mladi imaju manji broj seksualnih partnera nego pripadnici generacija *boomer* i *X* u njihovim godinama, što vrijedi za muškarce, ali ne i za žene (Wolfinger, 2018). Nadalje, Kennair i suradnici (2023) su otkrili da se promiskuitetno ponašanje žene za kratkoročne veze, kada ljudi traže povremene seksualne partnere, ocjenjuje manje negativno nego slično ponašanje muškarca. Drugim riječima, ljudi općenito procjenjuju žene s aktivnom seksualnom poviješću privlačnijim partnericama u usporedbi s muškarcima s aktivnom seksualnom poviješću, što se naziva obrnuti dvostruki standard. Kada su tražili dugoročne veze, sudionici su negativno ocijenili i muškarce i žene zbog promiskuitetnog ponašanja (Kennair i sur., 2023). Lopes i suradnici (2021) navode kako je broj mladih osoba s područja Kalifornije u dobi od 18 do 30 godina koji su izjavili da nisu imali seksualne partnere u prethodnoj godini dosegao rekord od 38%. Za usporedbu, 2011. godine 22% mladih izjavilo je da nije imalo seksualnog partnera tijekom prethodne godine (Lopes i sur., 2021). Lei i South (2021) su ispitali razloge pada seksualne aktivnosti među mladim odraslim osobama te su otkrili da se otprilike jedna trećina pada seksualne aktivnosti mladih odraslih osoba može pripisati smanjenju postotka mladih odraslih osoba koje su u romantičnim vezama, uključujući ne samo formalni brak i izvanbračnu zajednicu, već i manje formalne veze. Pad zarade i konzumacije alkohola također objašnjavaju dio pada seksualne aktivnosti mladih odraslih osoba (Lei i South, 2021). Tillman i suradnici (2019) navode kako sve veća dostupnost elektroničkih komunikacijskih tehnologija može ograničiti potrebu ili želju za interakcijama licem u lice. U sličnom smjeru idu i Jabr (2019) te Wilcox i Sturgeom (2018)

koji sugeriraju da mlade odrasle osobe zamjenjuju interpersonalne odnose videoigrama, a u osnovi pada seksualne aktivnost bi mogao biti i porast internetskih aktivnosti poput snimanja i gledanja raznih videa. Arnett (2018) navodi da češće oslanjanje mladih na elektroničke medije oduzima vrijeme dostupno za nestrukturirana druženja koja bi mogla dovesti do seksualnih susreta.

1.4. Socioseksualnost

Socioseksualnost ili socioseksualna orijentacija predstavlja individualne razlike u spremnosti na seksualnu aktivnost van predane veze (Simpson i Gangestad, 1991). Dosadašnja istraživanja se razlikuju s obzirom na koncepciju socioseksualnosti te korištenu metodologiju i rezultate. Najviše se rasprave vode o dimenzionalnosti ovog konstrukta (Fernández del Río i sur., 2019). Prema klasičnom pristupu (Simpson i Gangestad, 1991), socioseksualnost je jednodimenzionalni kontinuum s dva pola: restriktivna i nerestriktivna socioseksualnost. Restriktivna socioseksualnost podrazumijeva preferenciju seksualnih aktivnosti unutar dugoročnih i predanih veza, a nerestriktivna socioseksualnost sklonost kratkoročnim seksualnim kontaktima van predanih veza. Drugo gledište nude Penke i Asendorpf (2008) i predlažu trodimenzionalnu strukturu: socioseksualno ponašanje (prošlo socioseksualno ponašanje), stavovi prema seksu bez obaveza (uvjerenja o povremenim seksualnim kontaktima) i socioseksualna želja (uzbuđenje zbog mogućnosti usputnog seksualnog odnosa). Osim njih, Hiller i suradnici (2010) također predlažu trodimenzionalni model koji se sastoji od želje, ponašanja i stavova. Simpson i Gangestad (1992) navode kako socioseksualna orijentacija utječe na seksualne preferencije i ponašanje u izlascima. Naime, nerestriktivni ljudi cijene fizičku privlačnost i društvenost nad osobnim i obiteljskim kvalitetama ljubavnog partnera. Oni preferiraju fizički privlačnije i manje afektivne partnere (Simpson i Gangestad, 1992). Jones (1998) navodi kako su pojedinci s restriktivnom socioseksualnom orijentacijom, u odnosu na one s nerestriktivnom orijentacijom, izvijestili o većoj unutarnoj i instrumentalnoj motivaciji za formiranje i održavanje svoje trenutne veze, a Seal i suradnici (1994) dokazuju da što je socioseksualnost manje restriktivna, to je veća spremnost pojedinaca na seksualne odnose izvan veze. Fenotipske manifestacije socioseksualnosti mogu se mijenjati tijekom životnog vijeka. Tijekom rane odraslosti, socioseksualnost se najčešće otkriva kroz spremnost na stupanje u seksualne odnose prije razvoja predanosti. S druge strane, ona se kasnije u brakovima može manifestirati kroz spremnost da se ostane u nezadovoljavajućim bračnim odnosima ili podložnost prijevari (Jones, 1998; Simpson i Gangestad, 1991).

1.4.1. Rodne razlike u socioseksualnoj orijentaciji

Pregledom starije, ali i novije literature, moguće je uočiti kako muškarci konzistentno izvještavaju o permissivnijim seksualnim standardima nego žene (Ahrold i Meston, 2010; Alexander i Fisher, 2003; Pipitone i sur., 2021; Reiss, 1960). Muškarci su permissivniji od žena u većini aspekata seksualnih stavova: stavovi o predbračnom seksu (odnosno, prihvaćanje seksualnog odnosa prije braka), opća seksualna permissivnost i stavovi o povremenim seksualnim odnosima (Hyde, 2005; Oliver i Hyde, 1993). Brojni autori (npr. Clark, 2006; Jonason i sur., 2011) utvrđuju da muškarci postižu više rezultate na *Inventaru socioseksualne orijentacije* (SOI) od žena. Zanimljivi su nalazi vezani za nerestriktivnu socioseksualnost u početnim fazama ljubavnih veza. Naime, nerestriktivni muškarci koriste strategije zavodjenja povezane s dominacijom i socijalnim angažmanom, a žene koriste neverbalna ponašanja koja sugeriraju zavodjenje ili zanimanje za partnera, primjerice naginjanje naprijed ili naginjanje glave u stranu (Simpson i sur., 1993).

Postoji nekoliko objašnjenja rodni razlika u socioseksualnoj orijentaciji. Jedna od često korištenih je evolucijska teorija koja govori da razlike u permissivnosti proizlaze iz nepodudarnosti u reproduktivnim rizicima. Naime, žene su selektivnije i manje permissivne u svojim stavovima i ponašanju, budući da su suočene s većim reproduktivnim rizicima (npr. trudnoća) nego muškarci. Prema tome, žene imaju tendenciju biranja financijski dobrostojećih partnera, a izbjegavaju potencijalne partnere koji iskazuju nedostatak ambicija ili obrazovanja (Buss, 1995; Buss i Schmitt, 1993).

Buss i Schmitt (2019) navode kako kulturna evolucija preuzima tamo gdje je organska evolucija stala. Ljudi stvaraju kulturološki nove tehnologije kako bi uspješnije slijedili svoje razvijene strategije reprodukcije, a to su, primjerice, specijalizirane internetske stranice i aplikacije za upoznavanje. Međutim, te kulturne inovacije mogu promijeniti ljudsku psihologiju reprodukcije na mnoge poznate i nepoznate načine, uključujući i zavaravanje o mogućnosti pronalaženja savršenog partnera koji je optimalan po svakoj od mnoštva kvaliteta. Razvijeni standardi seksualnog morala mogu se sukobiti s kulturnim inovacijama, kao kada pojedinac mora odlučiti da li gledanje pornografije, kupnja sve realističnijih seks lutaka ili korištenje napredne tehnologije seksa u virtualnoj stvarnosti predstavlja nevjeru dugoročnom partneru (Buss i Schmitt, 2019).

Uz evolucijsku teoriju se veže i sociobiologija koja razmatra postojanje dvostrukog standarda (permissivni društveni stavovi prema muškom promiskuitetu i restriktivni stavovi

prema ženskom promiskuitetu). Sociobiolozi navode kako muškarci imaju spermija u izobilju, dok žene proizvode mjesečno jednu jajnu stanicu koja je dragocjena. Stoga, žene moraju paziti koji geni su upareni s njezinima u jajnoj stanici. Uz to, žena je trudna devet mjeseci što iziskuje mnogo tjelesne energije. Samim time, njezino roditeljsko ulaganje je veće od ulaganja muškarca zbog čega mora biti vrlo selektivna u odabiru partnera (Oliver i Hyde, 1993).

I evolucijska i sociobiološka teorija imaju zanimljive empirijske potvrde. Primjerice, Buss i Schmitt (1993) u svom istraživanju dobivaju kako muškarci traže kratkoročne seksualne partnere za razliku od žena. Nadalje, ispitujući željeni broj partnera kod muškaraca i žena tijekom nekoliko vremenskih intervala (idućeg mjeseca, šest mjeseci, jedne godine, dvije godine, tri godine, četiri godine, pet godina, deset godina, dvadeset godina, trideset godina i cijeli život) autori navode kako u svakom intervalu muškarci izjavljuju veći broj željenih partnera nego žena, a gledajući cjeloživotno razdoblje, muškarci iskazuju želju za više od 18 seksualnih partnera, a žene za 4 ili 5. Također, muškarci, u usporedbi sa ženama, izražavaju spremnost na snošaj nakon kraćeg vremena, izražavaju blaže standarde za kratkoročne partnere i imaju manje isključujućih kriterija za partnere s izuzetkom fizičke privlačnosti (Buss i Schmitt, 1993).

Iduće objašnjenje bi bila teorija socijalnog učenja. Prema Mischelovom (1966, prema Oliver i Hyde, 1993) objašnjenju, rodne razlike su oblikovane pozitivnim potkrepljenjima za rodnom ulogom dosljedno ponašanje, dok se nedosljedno ponašanje zanemaruje ili možda čak i kažnjava, čime postaje rjeđe. Istodobno, prema teoriji, djeca različito imitiraju istospolne odrasle, tako da se ponašanje unutar rodnih uloga prethodne generacije perpetuira u sljedećoj generaciji. Osim roditelja, i mediji mogu modelirati ponašanja za djecu (Oliver i Hyde, 1993). Rezultati istraživanja pokazuju kako je maskulinitet (ili više razine instrumentalnosti) povezana s nerestriktivnom socioseksualnom orijentacijom. Suprotno tome, femininitet (ili više razine ekspresivnosti) povezana je s restriktivnom socioseksualnom orijentacijom (Mikach i Bailey, 1999). No, rezultati nekih istraživanja djelomično potvrđuju pretpostavke ove teorije. Naime, Lippa (2007) u svom istraživanju čiji uzorak čine sudionici pedeset i tri nacije pokazuje regresijskim analizama da su rodne razlike u socioseksualnosti mnogo snažnije od glavnih efekata kulture ili interakcije kulture i rodnih uloga. Autor naglašava da iako bi spolne razlike u socioseksualnosti uvjerljivo mogle proizaći iz bioloških i kulturoloških čimbenika, da je glavni efekt rodne ravnopravnosti na razinu socioseksualnosti muškaraca i žena bio mnogo jači od interakcija između rodne ravnopravnosti i spola. Drugim riječima, prosječne razine socioseksualnosti i muškaraca i žena imale su tendenciju da se podudaraju na paralelan način s

razinama rodne ravnopravnosti nacija, a rodna ravnopravnost nije snažno umanjila rodne razlike u socioseksualnosti (Lippa, 2007).

1.5. Odnos socioseksualnosti i rizičnog seksualnog ponašanja

Rezultati dosadašnjih istraživanja pokazuju kako je socioseksualnost značajan prediktor različitih rizičnih seksualnih ponašanja (Diaz-Loving i Rodriguez, 2008; Hall i Witherspoon, 2011; Simpson i Gangestad, 1991; Yost i Zurbriggen, 2006). Hall i Pichon (2014) navode kako su rezultati na *Inventaru socioseksualne orijentacije* kod žena bili značajno povezani s upuštanjem u seksualne odnose s više različitih partnera tijekom 30 dana, u seksualne veze za jednu noć s neznancima, u seksualne odnose s nekim tko bi mogao prakticirati seksualne aktivnosti s nekim drugim te dobivanjem spolno prenosivih bolesti. Osobe restriktivne socioseksualne orijentacije obično inzistiraju na predanosti i intimnosti u vezi prije upuštanja u seks s partnerom, imaju manje seksualnih partnera tijekom života i treba im više vremena prije nego što imaju seks s nekim (Simpson i Gangestad, 1991). Oni s nerestriktivnom orijentacijom mogu se osjećati relativno ugodno u seksu bez obveze ili emocionalne bliskosti, izjavljuju da su imali seksualne aktivnosti u mlađoj dobi (Yost i Zurbriggen, 2006) te imaju tendenciju da manje ulažu u ljubavne veze (Westerlund i sur., 2010). Diaz-Loving i Rodriguez (2008) nalaze kako je nerestriktivna socioseksualnost povezana s rizičnim ponašanjima poput većeg broja seksualnih partnera, povećanog seksualnog kontakta i zavođenja. Nadalje, Hall i Witherspoon (2011) otkrivaju kako je viša razina socioseksualnosti značajano povezana s angažiranjem u različitim rizičnim seksualnim ponašanjima, primjerice nezaštićeni vaginalni i analni seks, različiti seksualni partneri, korištenje različitih supstanci prije ili tijekom seksualnog odnosa i pojava spolno prenosivih bolesti. Seal i Agostinelli (1994) pokazuju da pojedinci nerestriktivne socioseksualne orijentacije manje koriste kondome u seksualnim odnosima, unatoč tome što više znaju o sigurnim seksualnim ponašanjima. Takvi pojedinci koji se ujedno i angažiraju u visokorizičnim seksualnim ponašanjima su impulzivniji, više preuzimaju rizik te manje implementiraju svoje znanje o sigurnom seksu (Baldwin i Baldwin, 1988). Pipitone i suradnici (2021) provode zanimljivo istraživanje na 246 studenata s hipotetskim scenarijima u svrhu utvrđivanja rodni razlika u preuzimanju rizika te utjecaju razine privlačnosti i socioseksualnosti na rezultate. Autori su dobili da je vjerojatnije da će se muškarci upustiti u seksualni angažman nego žene, što odražava tendenciju muškaraca da se izlože većem riziku za kratkoročne mogućnosti snošaja. U dodatnim analizama Pipitone i suradnici (2021) uključuju informacije ženskih stavova o trudnoći, seksualnom zadovoljstvu i društvenom

kontekstu u scenarije, no to i dalje nije promijenilo rodne razlike u vjerojatnosti povremenih seksualnih angažmana. Korištenjem ANCOVA analize nisu dobili značajne efekte socioseksualnosti na prethodno navedeni nalaz. Njihovi rezultati pokazuju da iako socioseksualnost sudionika igra ulogu u stavovima prema povremenom seksu, to ne poništava rodne razlike u stavovima prema povremenom seksu koje su prvobitno utvrđene (Pipitone i sur., 2021).

2. CILJ, PROBLEMI I HIPOTEZE

Cilj ovog istraživanja bio je ispitati neke odrednice rizičnog seksualnog ponašanja studenata u Hrvatskoj.

Problemi

1. Provjeriti faktorsku strukturu *Upitnika seksualnog rizika*.
2. Ispitati rodne razlike u rizičnom seksualnom ponašanju i socioseksualnoj orijentaciji.
3. Ispitati povezanost rizičnog seksualnog ponašanja i socioseksualne orijentacije.
4. Ispitati u kojoj mjeri se individualne razlike sudionika u rizičnom seksualnom ponašanju mogu objasniti sa sociodemografskim varijablama (rod, dob, seksualna orijentacija) i socioseksualnom orijentacijom.

Hipoteze

1. Prema rezultatima istraživanja Turchik i suradnika (2014), za očekivati je da će petofaktorska struktura *Upitnika seksualnog rizika* biti potvrđena.
2. Oslanjajući se na rezultate dosadašnjih istraživanja (primjerice, Fernández del Río i sur. 2019; Puente i sur., 2011) može se pretpostaviti da će studentice postizati niže rezultate na *Upitniku seksualnog rizika* i *Revidiranom inventaru socioseksualne orijentacije* od studenata,

to jest, da će imati nižu razinu rizičnih seksualnih ponašanja i restriktivniju socioseksualnu orijentaciju.

3. Obzirom na rezultate istraživanja (npr. Seal i Agostinelli, 1994) može se očekivati statistički značajna pozitivna povezanost između rizičnog seksualnog ponašanja i socioseksualne orijentacije, to jest, može se očekivati da će se s povećanjem rezultata na *Upitniku seksualnog rizika* povećavati i rezultati koji ukazuju na nerestriktivnu socioseksualnost.

4. Pregledom relevantne literature (npr. Dolphin i sur., 2017; Nicholson i sur., 2020; Olaoye i Agbede, 2019; Wana i sur., 2019) može se pretpostaviti da će prediktori muški rod, dob, heteroseksualna orijentacija i nerestriktivna socioseksualna orijentacija imati značajan pozitivan doprinos pri objašnjenju varijance rizičnog seksualnog ponašanja.

3. METODA

3.1. Sudionici

Ciljana populacija istraživanja su bili studenti sveučilišta i visokih škola u Republici Hrvatskoj (redovni i izvanredni). Istraživanju je pristupilo 6232 sudionika. Nakon što su se analizirali odgovori sudionika, veći dio tih odgovora je bio nepotpun i nasumičan te nisu korišteni u daljnim analizama, tako da finalni uzorak uključuje 2008 sudionika. Gledajući raspodjelu prema rodu, uzorak čini 377 (18,77%) muškaraca i 1631 (81,23%) žena. Prosječna dob sudionika iznosi 22 godine ($M_{dob}=21,97$, $SD_{dob}=3,51$). Glede seksualne orijentacije, 1719 (85,61%) sudionika izjašnjava se kao heteroseksualno, 66 (3,29%) kao homoseksualno, 183 (9,11%) kao biseksualno i 40 (1,99%) sudionika kao pripadnici druge seksualne orijentacije. Što se tiče statusa veze, 1064 (52,99%) sudionika je u vezi/braku, 759 (37,80%) nije u vezi/braku, a 185 (9,21%) sudionika nije službeno u vezi, ali se viđaju s nekim. Sudionici većinom pohađaju Sveučilište u Zagrebu (41,43%) i Sveučilište u Zadru (18,73%). Od ostalih sveučilišta se izdvajaju: Sveučilište u Splitu (8,57%), Sveučilište u Rijeci (10,71%) i Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku (12,85%). Ostatak sudionika (7,71%) pohađa druge visokoškolske institucije.

3.2. Mjerni instrumenti

Upitnik sociodemografskih podataka

Upitnik sociodemografskih podataka obuhvaća pitanja o dobi, rodu, seksualnoj orijentaciji, statusu veze i ustanovi obrazovanja sudionika.

Upitnik seksualnog rizika (Sexual Risk Survey (SRS) - Turchik i Garske, 2009)

SRS sadržava 23 čestice koje se mogu podijeliti u 5 subskala:

- seksualni rizik s neobaveznim partnerima (uključuje broj seksualnih partnera, seksualne odnose s partnerima van predane veze, seksualne odnose s nepoznatim osobama, upuštanje u seksualne odnose bez razgovora o rizičnim faktorima, partnere s mnogo bivših partnera, seksualne odnose s netestiranim partnerima, seks s partnerima bez povjerenja u njih i partnere koji trenutno imaju i druge partnere, npr. *Koliko puta ste imali seks (vaginalni, oralni ili analni) s nekim koga ne poznajete dobro ili koga ste tek upoznali?*)
- rizična seksualna djela (obuhvaća vaginalni seks bez kondoma, vaginalni seks bez kontrole začeca, felaciju bez kondoma, kuningulus bez zaštite i seks pod utjecajem supstanci, npr. *Koliko puta ste imali vaginalni seks bez ikakve zaštite od trudnoće?*)
- impulzivna seksualna ponašanja (sadržajno se odnosi na broj partnera seksualnog ponašanja, napuštanje društvenog događaja s nekim, seksualno ponašanje s poznanikom, neočekivano seksualno iskustvo i požaljene seksualne susrete, npr. *S koliko partnera ste se upustili u seksualne aktivnosti (strastveno ljubljenje, hvatanje, maženje, milovanje, oralnu stimulaciju anusa, stimulaciju genitalija rukama, suhi seks/dry-humping), ali da niste imali seks (vaginalni, oralni ili analni)?*)
- rizična analna seksualna ponašanja (sadržava analni seks bez kondoma, analnu penetraciju bez zaštite i anilingus bez zaštite, npr. *Koliko puta ste dali ili primili anilingus (oralna stimulacija analne regije, eng. rimming) bez korištenja dentalne brane ili adekvatne zaštite?*)
- namjera upuštanja u seksualna ponašanja (odnosi se na namjeru seksualnog ponašanja i namjeru upuštanja u seksualne odnose, npr. *Koliko puta ste otišli u*

kafiće/na zabave/društvene događaje s namjerom da se s nekim ‘spetljate’ i upustite u seksualno ponašanje (strastveno ljubljenje, hvatanje, maženje, milovanje, oralnu stimulaciju anusa, stimulaciju genitalija rukama, suhi seks/dry-humping), ali bez seksa (vaginalnog, oralnog ili analnog)?).

U ovom istraživanju prvi put u Hrvatskoj je preveden *Upitnik seksualnog rizika* (Turchik i Garske, 2009) kroz tri koraka: prijevod na hrvatski jezik, povratni prijevod na engleski jezik te usklađivanje izvornog *Upitnika* s prijevodom. Zadatak sudionika je iskreno odgovoriti na 23 pitanja vezana za angažman u seksualnim ponašanjima upisujući brojčane procjene frekvencije ponašanja u prethodnih šest mjeseci. U svrhu smanjenja varijabiliteta sirovih podataka, dobiveni podatci su kodirani u ordinalne kategorije: 0 = frekvencija 0, 1 = 40% odgovora, 2 = 30% odgovora, 3 = 20% odgovora i 4 = 10% odgovora (Turchik i Garske, 2009). SRS pokazuje zadovoljavajuću pouzdanost u ovom istraživanju: Cronbach alpha koeficijent iznosi ,84, a prosječna korelacija između čestica ,23. U poglavlju *Rezultati* su prikazani rezultati provjere faktorske strukture ovog upitnika.

Revidirani inventar socioseksualne orijentacije (The revised Sociosexual Orientation Inventory (SOI-R) – Penke i Asendorpf, 2008)

SOI-R se sastoji od devet čestica koje procjenjuju tri komponente socioseksualnosti: ponašanje (npr. *S koliko različitih partnera ste imali seksualne odnose samo jednom i nikada više?*), stavove (npr. *Mogu zamisliti kako bez neugode uživam u neobaveznom seksu s različitim partnerima.*) i želje (npr. *Koliko često vam se u svakodnevnom životu događa da spontano maštate kako imate seks s osobom koju ste tek upoznali?*). Dimenzija ponašanja uključuje prethodna socioseksualna ponašanja i iskustva, a sudionici odgovaraju na ljestvici u rasponu od 1 (nula partnera) do 9 (20 ili više partnera). Dimenzija stavova obuhvaća evaluacijsku dispoziciju prema neobaveznom seksu, a sudionici daju odgovore u rasponu od 1 (u potpunosti se ne slažem) do 9 (u potpunosti se slažem). Dimenzija želja se odnosi na subjektivno seksualno uzbuđenje i seksualne fantazije, a na ovoj dimenziji sudionici odgovaraju na ljestvici u rasponu od 1 (nikada) do 9 (barem jednom dnevno). Čestice 1-3 trebaju biti kodirane na način: 0 = 1, 1 = 2, 2 = 3, 3 = 4, 4 = 5, 5-6 = 6, 7-9 = 7, 10-19 = 8, 20 ili više = 9; zatim se mogu zbrojiti kako bi se formirala faceta ponašanja ($\alpha = ,85$). Nakon obrnutog kodiranja čestice br. 6, čestice 4-6 mogu se zbrojiti da bi se formirala faceta stavova ($\alpha = ,80$). Zbrajanje čestica 7-9 rezultira facetom želja ($\alpha = ,82$). Konačno, svih devet čestica može se zbrojiti u ukupni rezultat globalne

socioseksualne orijentacije, pri čemu niži rezultat označava restriktivniju, a viši nerestriktivniju socioseksualnu orijentaciju. Cronbach alpha koeficijent za SOI-R u ovom istraživanju iznosi ,82, a prosječna korelacija između čestica ,37.

3.3. Postupak

Istraživanje je odobreno od strane Etičkog povjerenstva Odjela za psihologiju Sveučilišta u Zadru. Upitnik je kreiran putem *PsyToolKit* platforme (Stoet, 2010; Stoet, 2017) te distribuiran putem različitih društvenih mreža (npr. *Facebook*, *Instagram*, *WhatsApp*) i metodom snježne grude. U uputi prije sudjelovanja osigurana je anonimnost sudionika bez mogućnosti povezivanja odgovora s njihovim identitetom te je naglašeno kako u bilo kojem trenutku mogu odustati od istraživanja bez ikakvih posljedica. Nadalje, istaknuto je kako u istraživanju mogu sudjelovati samo studenti u Republici Hrvatskoj. Nakon ispunjavanja upitnika, sudionici su na odvojenoj poveznici mogli ostaviti podatke ako su htjeli sudjelovati u nagradnoj igri kako bi ušli u bubanj za osvajanje 13€. Ukupno rješavanje upitnika je trajalo 10 minuta.

4. REZULTATI

4.1. Testiranje preduvjeta za provedbu faktorske analize

Prije ispitivanja faktorske strukture *Upitnika seksualnog rizika*, provjereni su preduvjeti za provedbu faktorske analize: Bartlettov test sfericiteta i Keiser-Meyer-Olkin (KMO) test u programu *SPSS* (verzija 29.0.1.0). Uz navedene testove, izračunata je i matrica korelacija između čestica.

KMO indeks kreće se od 0 do 1, a Kaiser (1974) preporučuje prihvaćanje vrijednosti većih od 0,5 kao jedva prihvatljivih. Nadalje, vrijednosti između 0,5 i 0,7 su osrednje, vrijednosti između 0,7 i 0,8 su dobre, vrijednosti između 0,8 i 0,9 su odlične, a vrijednosti iznad 0,9 su izvrsne (Hutcheson i Sofroniou, 1999). Bartlettov test sfericiteta trebao bi biti značajan ($p < ,05$), a interkorelacije čestica ne bi trebala biti veće od ,80 da bi faktorska analiza bila prikladna (Field, 2009; Hair i sur., 1995; Tabachnick i Fidell, 2007).

Utvrđena je statistička značajnost Bartlettovog testa sfericiteta ($\chi^2=16750,826$; $df=253$; $p<,001$), a Keiser-Meyer-Olkin test ima zadovoljavajuću vrijednost ($KMO=,891$). Analizom korelacijske matrice čestica (*Tablica 1* u Prilogu), utvrđene su niske do umjerene korelacije među česticama, izuzev čestice br. 11 (*Koliko puta ste dali ili primili felaciju (oralni seks na muškarcu) bez kondoma?*) i čestice br. 12 (*Koliko puta ste dali ili primili kunilingus (oralni seks na ženi) bez korištenja dentalne brane (mali komad lateksa koji se koristi kao pregrada tijekom oralnog seksa) ili adekvatne zaštite?*) ($r=,666$). Obzirom da korelacija navedenih čestica ne prelazi granicu $r>,80$ (Field, 2009), obje ostaju uključene u statističku analizu. Analizom provedenih testova može se zaključiti o zadovoljenosti preduvjeta za provedbu faktorske analize.

4.2. Eksploratorna faktorska analiza

Za kriterije zadržavanja faktora uzeti su Kaiser-Guttmannov kriterij (vrijednost karakterističnog korijena viša od 1), Scree plot, interpretabilnost faktora i proporcija objašnjene varijance koja može biti atribuirana određenom faktoru.

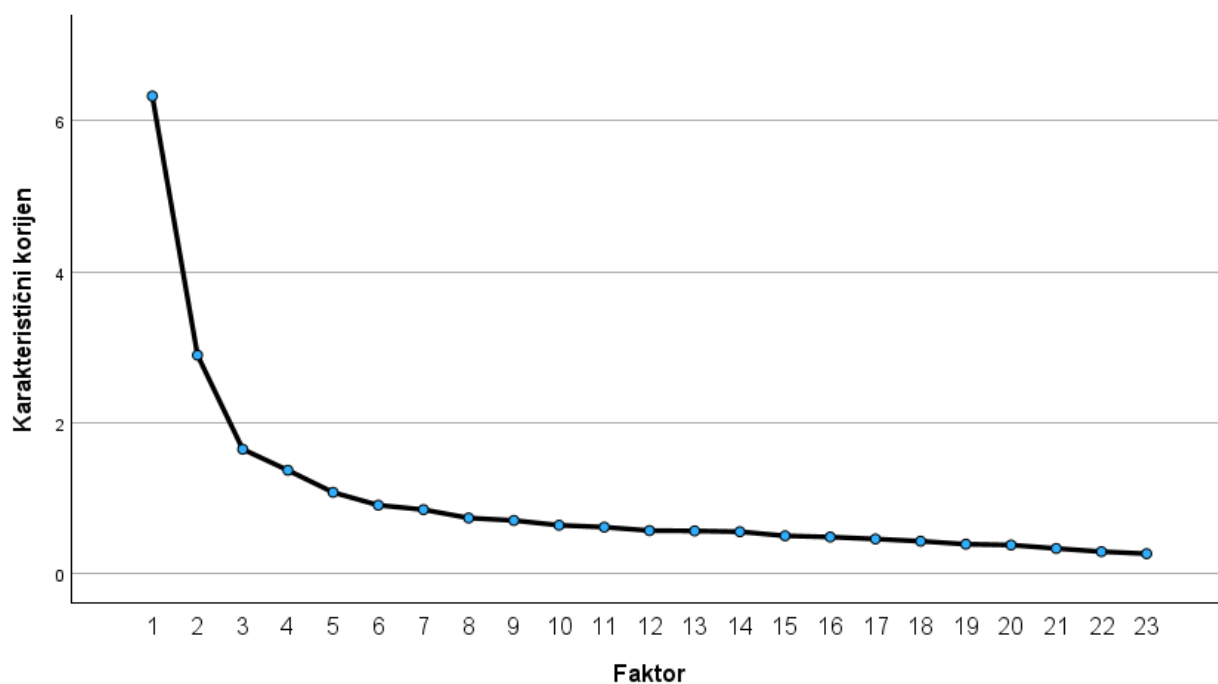
Prema Kaiser-Guttman kriteriju, ekstrahirano je 5 faktora koji objašnjavaju 57,92% zajedničke varijance. Prvi faktor objašnjava 27,52% zajedničke varijance, drugi 12,59%, treći 7,17%, četvrti 5,96% i peti 4,68% zajedničke varijance (*Tablica 1*). Uvidom u Scree plot moguće je zaključiti kako vrijednost karakterističnog korijena pada ispod 1 nakon petog faktora (*Slika 1*).

Tablica 1 Prikaz vrijednosti karakterističnih korijena i postotka objašnjene varijance za ekstrahirane faktore ($N=2008$)

faktor	inicijalne vrijednosti			ekstrahirane sume kvadrata		
	karakteristični korijen	postotak varijance	kumulativni postotak varijance	karakteristični korijen	postotak varijance	kumulativni postotak varijance
1	6,33	27,52	27,52	6,33	27,52	27,52
2	2,90	12,59	40,11	2,90	12,59	40,11
3	1,65	7,17	47,28	1,65	7,17	47,28
4	1,37	5,96	53,24	1,37	5,96	53,24
5	1,08	4,68	57,92	1,08	4,68	57,92
6	,91	3,94	61,87			

7	,85	3,69	65,55
8	,74	3,20	68,76
9	,70	3,06	71,82
10	,64	2,79	74,61
11	,62	2,68	77,29
12	,57	2,48	79,77
13	,57	2,46	82,23
14	,56	2,41	84,64
15	,50	2,18	86,82
16	,49	2,11	88,93
17	,46	1,99	90,92
18	,43	1,87	92,79
19	,39	1,70	94,49
20	,38	1,65	96,14
21	,33	1,45	97,59
22	,29	1,26	98,85
23	,26	1,15	100,00

Slika 1. Grafički prikaz vrijednosti karakterističnih korijena za faktore

Slijedeći Kaiser-Guttmanov kriterij, opravdano je koristiti petofaktorsko rješenje. Stoga, u daljnjem koraku je provedena faktorska analiza metodom glavne osi uz ograničenje na maksimalno pet faktora uz korištenje Varimax rotacije u svrhu dobivanja što jednostavnijeg i smislenijeg rješenja. Navedena rotacija odabrana je u skladu s istraživanjem od Turchik i Garske (2009). Kao kriterij zadržavanja čestica korišten je blagi kriterij, to jest, vrijednost zasićenosti od ,40. Rezultati provedene analize prikazani su u *Tablici 3*.

Tablica 3 Tablični prikaz rezultata faktorske analize metodom glavne osi uz korištenje ortogonalne Varimax rotacije (N=2008)

čestica	faktor				
	1	2	3	4	5
1. S koliko partnera ste se upustili u seksualne aktivnosti (strastveno ljubljenje, hvatanje, maženje, milovanje, oralnu stimulaciju anusa, stimulaciju genitalija rukama, suhi seks/dry-humping), ali da niste imali seks (vaginalni, oralni ili analni)?	,25	,14	,76	,02	,08
2. Koliko ste puta napustili društveni događaj s nekim koga ste tek upoznali?	,22	-,07	,66	,09	,31
3. Koliko puta ste se „spetljali“ (strastveno ljubljenje, hvatanje, milovanje, maženje, oralnu stimulaciju anusa, stimulacija genitalija rukama, suhi seks/dry-humping) s nekim, ali da nije bilo seksa (vaginalni, oralni ili analni), a da tu osobu niste uopće ili baš najbolje poznavali?	,24	-,05	,77	,08	,23
4. Koliko puta ste otišli u kafiće/na zabave/društvene događaje s namjerom da se s nekim “spetljate” i upustite u seksualno ponašanje (strastveno ljubljenje, hvatanje, maženje, milovanje, oralnu stimulaciju anusa, stimulaciju genitalija rukama, suhi seks/dry-humping), ali bez seksa (vaginalnog, oralnog ili analnog)?	,11	-,04	,38	-,01	,73
5. Koliko puta ste otišli u kafiće/na zabave/društvene događaje s namjerom da se s nekim “spetljate” i imate spolni odnos (vaginalni, oralni ili analni)?	,26	,04	,06	-,01	,82
6. Koliko puta ste neočekivano i nepredviđeno imali seksualno iskustvo (strastveno ljubljenje, hvatanje, maženje, milovanje, oralnu stimulaciju anusa, stimulaciju genitalija rukama, suhi seks/dry-humping)?	,10	,29	,65	-,05	,01
7. Koliko puta ste imali seks (vaginalni, oralni ili analni) u kojeg ste se upustili voljno, ali ste kasnije požalili?	,36	,10	,44	,08	-,23
8. S koliko partnera ste imali spolni odnos (vaginalni, oralni ili analni)?	,66	,45	,22	,09	,03
9. Koliko puta ste imali vaginalni spolni odnos bez kondoma od lateksa ili poliuretana (npr. Durex, My Size, Pasante i slično)?	,06	,80	,03	,16	-,04
10. Koliko puta ste imali vaginalni seks bez ikakve zaštite od trudnoće?	,10	,53	,04	,06	-,09
11. Koliko puta ste dali ili primili felaciju (oralni seks na muškarcu) bez kondoma?	,09	,81	,08	,17	,00
12. Koliko puta ste dali ili primili kunilingus (oralni seks na ženi) bez korištenja dentalne brane (mali komad lateksa koji	,03	,79	,01	,10	,06

se koristi kao pregrada tijekom oralnog seksa) ili adekvatne zaštite?					
13. Koliko puta ste imali analni seks bez kondoma?	,13	,22	,06	,74	-,01
14. Koliko puta ste se vi ili vaš partner upustili u analnu penetraciju rukom (eng. fisting) ili drugim objektom bez lateksne rukavice ili kondoma nakon čega je slijedio nezaštićeni analni seks?	,08	,07	,06	,79	,00
15. Koliko puta ste dali ili primili anilingus (oralna stimulacija analne regije, eng. rimming) bez korištenja dentalne brane ili adekvatne zaštite?	,04	,22	-,01	,67	,00
16. Koliko puta ste imali seks (vaginalni, oralni ili analni) s nekim koga znate, ali niste bili u vezi s tom osobom (tzv. prijatelji s povlasticama)?	,72	,13	,09	-,03	,08
17. Koliko puta ste imali seks (vaginalni, oralni ili analni) s nekim koga ne poznajete dobro ili koga ste tek upoznali?	,72	,06	,17	,03	,21
18. Koliko puta ste vi ili vaš partner konzumirali alkohol ili droge prije ili tijekom seksa (vaginalnog, oralnog ili analnog)?	,20	,69	,15	,10	,10
19. Koliko puta ste imali seks (vaginalni, oralni ili analni) s novim partnerom prije nego ste raspravili o seksualnoj povijesti, intravenoznom korištenju droga, postojanju spolnih bolesti ili o drugim trenutnim spolnim partnerima?	,70	,08	,16	,03	,10
20. Koliko puta (a da znate) ste imali seks (vaginalni, oralni ili analni) s nekim tko je imao mnogo prethodnih seksualnih partnera?	,66	,09	,12	,07	-,01
21. S koliko partnera (o kojima znate) ste imali seks (vaginalni, oralni ili analni), koji su prije spavanja s vama bili seksualno aktivni, ali nisu bili testirani na HIV ili druge spolno prenosive bolesti?	,65	,20	,22	,06	,03
22. S koliko partnera ste imali seks (vaginalni, oralni ili analni), ali im niste vjerovali?	,68	-,01	,17	,10	,04
23. Koliko puta (o kojima znate) ste imali seks (vaginalni, oralni ili analni) s nekim tko se upuštao u spolne odnose s drugim ljudima tijekom istog vremenskog perioda?	,68	,00	,05	,09	,13
postotak objašnjene varijance	18,39	13,89	11,38	7,70	6,56
ukupni postotak objašnjene varijance			57,92%		

Nakon provedene faktorske analize metodom glavne osi uz korištenje ortogonalne Varimax rotacije (*Tablica 3*), ukupni postotak objašnjene varijance iznosi 57,92%. Pri tome, prvi faktor objašnjava 18,39% zajedničke varijance, drugi 13,89%, treći 11,38%, četvrti 7,70% i peti 6,56% zajedničke varijance. Gledajući na što se sadržajno odnose čestice pojedinih faktora, može se zaključiti da prvi faktor uključuje broj seksualnih partnera, seksualne odnose s partnerima van predane veze, seksualne odnose s nepoznatim osobama, upuštanje u seksualne odnose bez razgovora o rizičnim faktorima, partnere s mnogo bivših partnera, seksualne odnose s netestiranim partnerima, seks s partnerima bez povjerenja u njih i partnere koji trenutno imaju i druge partnere. Shodno tome, prvi faktor se može nazvati seksualni rizik s neobaveznim partnerima. Drugi faktor je nazvan rizična seksualna djela, a obuhvaća vaginalni seks bez

kondoma, vaginalni seks bez kontrole začeca, felaciju bez kondoma, kuningulus bez zaštite i seks pod utjecajem supstanci. Treći faktor se zove impulzivna seksualna ponašanja, a sadržajno se odnosi na broj partnera seksualnog ponašanja, napuštanje društvenog događaja s nekim, seksualno ponašanje s poznanikom, neočekivano seksualno iskustvo i požaljene seksualne susrete. Četvrti faktor nazvan je rizična analna seksualna ponašanja, a sadržava analni seks bez kondoma, analnu penetraciju bez zaštite i anilingus bez zaštite. Peti faktor se zove namjera upuštanja u rizična seksualna ponašanja, a odnosi se na namjeru seksualnog ponašanja i namjeru upuštanja u seksualne odnose. Dobivena faktorska struktura identična je faktorskoj strukturi koju su dobili Turchik i suradnici (2014) te su svi faktori nazvani u skladu s njihovim istraživanjem.

I prvi i drugi faktor su zasićeni česticom br. 8 (*S koliko partnera ste imali spolni odnos (vaginalni, oralni ili analni)?*) uz kriterij zasićenja ,40, no s obzirom da ta čestica više zasićuje prvi faktor te sadržajno više odgovara prvom faktoru – seksualni rizik s neobaveznim partnerima, nije svrstana pod drugi faktor – rizična seksualna djela, što je u skladu s originalnim istraživanjem autora *Upitnika seksualnog rizika* (Turchik i sur., 2014).

Nakon provedene faktorske analize analize metodom glavne osi uz korištenje ortogonalne Varimax rotacije izračunata je matrica korelacija među subskalama *Upitnika seksualnog rizika* prikazana u *Tablici 4*.

Tablica 4 Pearsonovi koeficijenti korelacije između subskala *Upitnika seksualnog rizika* (N=2008)

subskala	seksualni rizik s neobaveznim partnerima	rizična seksualna djela	impulzivna seksualna ponašanja	rizična analna seksualna ponašanja	namjera upuštanja u seksualna ponašanja
seksualni rizik s neobaveznim partnerima	1,00	0,31**	0,52**	0,22**	0,33**
rizična seksualna djela	0,31**	1,00	0,25**	0,36**	0,03
impulzivna seksualna ponašanja	0,52**	0,25**	1,00	0,15**	0,41**
rizična analna seksualna ponašanja	0,22**	0,36**	0,15**	1,00	0,02

namjera upuštanja u seksualna ponašanja	0,33**	0,03	0,41**	0,02	1,00
---	--------	------	--------	------	------

Nije utvrđena statistički značajna korelacija između rizičnih seksualnih djela i rizičnih analnih seksualnih ponašanja s namjerom upuštanja u seksualna ponašanja. Između ostalih subskala su utvrđene statistički značajne pozitivne korelacije. S porastom seksualnog rizika s neobaveznim partnerima rastu i rizična seksualna djela, impulzivna seksualna ponašanja, rizična analna seksualna ponašanja i namjera upuštanja u seksualna ponašanja. S porastom rizičnih seksualnih djela, povećavaju se impulzivna seksualna ponašanja i rizična analna seksualna ponašanja. Povećanjem impulzivnih seksualnih ponašanja, rastu i rizična analna seksualna ponašanja i namjera upuštanja u seksualna ponašanja (*Tablica 4*). Provedbom hijerarhijske faktorske analize utvrđeno je generiranje jednog nadređenog faktora te je korištenje zajedničke mjere rizičnog seksualnog ponašanja u skladu s radom originalnih autora (Turchik i Garske, 2009).

4.3. Konfirmatorna faktorska analiza

U svrhu testiranja valjanosti strukture dobivene eksploratornom faktorskom analizom, provedena je konfirmatorna faktorska analiza. Rezultati su prikazani u *Tablici 6*.

Tablica 6 Prikaz rezultata konfirmatorne faktorske analize ($N=2008$)

faktor	čestica	zasićenje	<i>p</i>	standardizirano zasićenje
seksualni rizik s neobaveznim partnerima	8. S koliko partnera ste imali spolni odnos (vaginalni, oralni ili analni)?	0,64	,001	,77
	16. Koliko puta ste imali seks (vaginalni, oralni ili analni) s nekim koga znate, ali niste bili u vezi s tom osobom (tzv. prijatelji s povlasticama)?	0,74	,001	,69
	17. Koliko puta ste imali seks (vaginalni, oralni ili analni) s nekim koga ne poznajete dobro ili koga ste tek upoznali?	0,50	,001	,72
	19. Koliko puta ste imali seks (vaginalni, oralni ili analni) s novim partnerom prije nego ste raspravili o seksualnoj povijesti, intravenoznom korištenju droga, postojanju spolnih bolesti ili o drugim trenutnim spolnim partnerima?	0,52	,001	,68
	20. Koliko puta (a da znate) ste imali seks (vaginalni, oralni ili analni) s nekim	0,52	,001	,60

	tko je imao mnogo prethodnih seksualnih partnera?			
	21. S koliko partnera (o kojima znate) ste imali seks (vaginalni, oralni ili analni), koji su prije spavanja s vama bili seksualno aktivni, ali nisu bili testirani na HIV ili druge spolno prenosive bolesti?	0,55	,001	,69
	22. S koliko partnera ste imali seks (vaginalni, oralni ili analni), ali im niste vjerovali?	0,33	,001	,62
	23. Koliko puta (o kojima znate) ste imali seks (vaginalni, oralni ili analni) s nekim tko se upuštao u spolne odnose s drugim ljudima tijekom istog vremenskog perioda?	0,31	,001	,59
rizična seksualna djela	9. Koliko puta ste imali vaginalni spolni odnos bez kondoma od lateksa ili poliuretana (npr. Durex, My Size, Pasante i slično)?	0,99	,001	,74
	10. Koliko puta ste imali vaginalni seks bez ikakve zaštite od trudnoće?	1,17	,001	,44
	11. Koliko puta ste dali ili primili felaciju (oralni seks na muškarcu) bez kondoma?	1,10	,001	,83
	12. Koliko puta ste dali ili primili kunilingus (oralni seks na ženi) bez korištenja dentalne brane (mali komad lateksa koji se koristi kao pregrada tijekom oralnog seksa) ili adekvatne zaštite?	0,98	,001	,74
	18. Koliko puta ste vi ili vaš partner konzumirali alkohol ili droge prije ili tijekom seksa (vaginalnog, oralnog ili analnog)?	0,74	,001	,67
impulzivna seksualna ponašanja	1. S koliko partnera ste se upustili u seksualne aktivnosti (strastveno ljubljenje, hvatanje, maženje, milovanje, oralnu stimulaciju anusa, stimulaciju genitalija rukama, suhi seks/dry-humping), ali da niste imali seks (vaginalni, oralni ili analni)?	0,79	,001	,75
	2. Koliko ste puta napustili društveni događaj s nekim koga ste tek upoznali?	0,50	,001	,69
	3. Koliko puta ste se „spetljali“ (strastveno ljubljenje, hvatanje, milovanje, maženje, oralnu stimulacija anusa, stimulacija genitalija rukama, suhi seks/dry-humping) s nekim, ali da nije bilo seksa (vaginalni, oralni ili analni), a da tu osobu niste uopće ili baš najbolje poznavali?	0,76	,001	,81
	6. Koliko puta ste neočekivano i nepredviđeno imali seksualno iskustvo	0,71	,001	,50

	(strastveno ljubljenje, hvatanje, maženje, milovanje, oralnu stimulaciju anusa, stimulaciju genitalija rukama, suhi seks/dry-humping)?			
	7. Koliko puta ste imali seks (vaginalni, oralni ili analni) u kojeg ste se upustili voljno, ali ste kasnije požalili?	0,35	,001	,39
	13. Koliko puta ste imali analni seks bez kondoma?	0,49	,001	,73
rizična analna seksualna ponašanja	14. Koliko puta ste se vi ili vaš partner upustili u analnu penetraciju rukom (eng. fisting) ili drugim objektom bez lateksne rukavice ili kondoma nakon čega je slijedio nezaštićeni analni seks?	0,37	,001	,60
	15. Koliko puta ste dali ili primili anilingus (oralna stimulacija analne regije, eng. rimming) bez korištenja dentalne brane ili adekvatne zaštite?	0,46	,001	,52
	4. Koliko puta ste otišli u kafiće/na zabave/društvene događaje s namjerom da se s nekim “spetljate” i upustite u seksualno ponašanje (strastveno ljubljenje, hvatanje, maženje, milovanje, oralnu stimulaciju anusa, stimulaciju genitalija rukama, suhi seks/dry-humping), ali bez seksa (vaginalnog, oralnog ili analnog)?	0,70	,001	,84
namjera upuštanja u seksualna ponašanja	5. Koliko puta ste otišli u kafiće/na zabave/društvene događaje s namjerom da se s nekim “spetljate” i imate spolni odnos (vaginalni, oralni ili analni)?	0,34	,001	,58

Stupanj slaganja postavljenog modela je provjeravam metodom maksimalne vjerojatnosti uz nekoliko mjera (CFI, TLI, SRMR, RMSEA). Rezultati su prikazani u *Tablici 7*.

Tablica 7 Prikaz mjera pristajanja modela ($N=2008$)

Indeks pristajanja modela	CFI	TLI	SRMR	RMSEA
Vrijednost indeksa	0,877	0,859	0,0602	0,0679

Izračunom navedenih parametara utvrđeno je kako parametar SRMR pokazuje odlično pristajanje modela. Vrijednost parametra RMSEA je prihvatljiva, dok su vrijednosti parametara CFI i TLI na granici prihvatljivosti (*Tablica 7*). S obzirom na navedeno, može se zaključiti da je konfirmatornom faktorskom analizom dobiveno prihvatljivo slaganje modela s podacima (*Tablica 6*, *Tablica 7*).

4.4. Pouzdanost

U svrhu utvrđivanja pouzdanosti *Upitnika seksualnog rizika*, izračunat je Cronbach alpha koeficijent unutarnje konzistencije za cjelokupnu skalu i pet subskala.

Tablica 5 Prikaz Cronbach alpha koeficijenata unutarnje konzistencije za pojedine subskale Upitnika seksualnog rizika (N=2008)

	Upitnik seksualnog rizika	seksualni rizik s neobaveznim partnerima	rizična seksualna djela	impulzivna seksualna ponašanja	rizična analna seksualna ponašanja	namjera upuštanja u seksualna ponašanja
Cronbach alpha	,84	,86	,74	,74	,62	,63

Analizom pouzdanosti dobiven je zadovoljavajući Cronbach Alpha koeficijent za cjelokupni *Upitnik seksualnog rizika* te subskalu *Seksualni rizik s neobaveznim partnerima*. Nešto niži, ali ipak prihvatljivi Cronbach Alpha koeficijent dobiven je za subskale *Rizična seksualna djela*, *Impulzivna seksualna ponašanja*, *Rizična analna seksualna ponašanja* i *Namjera upuštanja u seksualna ponašanja* (*Tablica 5*).

4.5. Strategija daljnje analize podataka

Za sve statističke analize korišteni su softveri *Statistica* (verzija 14.0.0. 15), *SPSS* (verzija 29.0.1.0) i *SPSS Amos 26.0*. Prije provedbe statističkih postupaka, testirani su preduvjeti za multivarijantnu statistiku. Kao prvi preduvjet su analizirani indeksi oblika distribucija. Kline (2009) preporučuje kriterije za jako velike uzorke: indeksi spljoštenosti trebaju biti manji od 10, a indeksi asimetrije manji od 3. U *Tablici 8* se nalaze vrijednosti navedenih indeksa za relevantne varijable.

Tablica 8 Prikaz indeksa asimetrije i spljoštenosti u svrhu provjere normalnosti distribucija rezultata (N=2008)

Varijabla	rod	indeks asimetrije	indeks spljoštenosti
seksualni rizik s neobaveznim partnerima		2,62	8,39
rizična seksualna djela		1,14	0,85
impulzivna seksualna ponašanja		1,63	2,84
rizična analna seksualna ponašanja		2,96	9,23
namjera upuštanja u seksualna ponašanja		2,96	9,40

rizično seksualno ponašanje (ukupan rezultat)		1,32	2,92
socioseksualno ponašanje		2,32	6,18
socioseksualni stavovi		-0,03	-0,09
socioseksualne želje		1,10	0,36
globalna socioseksualna orijentacija		0,93	0,92
<hr/>			
seksualni rizik s neobaveznim partnerima	muški	2,36	6,35
rizična seksualna djela	muški	1,58	2,66
impulzivna seksualna ponašanja	muški	1,50	1,93
rizična analna seksualna ponašanja	muški	3,01	10,11
namjera upuštanja u seksualna ponašanja	muški	1,93	2,68
rizično seksualno ponašanje (ukupan rezultat)	muški	1,55	3,61
socioseksualno ponašanje	muški	2,09	4,44
socioseksualni stavovi	muški	-0,35	0,11
socioseksualne želje	muški	0,48	-0,83
globalna socioseksualna orijentacija	muški	0,58	0,26
<hr/>			
seksualni rizik s neobaveznim partnerima	ženski	2,63	8,40
rizična seksualna djela	ženski	1,05	0,60
impulzivna seksualna ponašanja	ženski	1,66	3,09
rizična analna seksualna ponašanja	ženski	2,94	8,89
namjera upuštanja u seksualna ponašanja	ženski	3,08	10,99
rizično seksualno ponašanje (ukupan rezultat)	ženski	1,21	2,41
socioseksualno ponašanje	ženski	2,27	5,91
socioseksualni stavovi	ženski	0,05	-0,15
socioseksualne želje	ženski	1,28	0,96
globalna socioseksualna orijentacija	ženski	0,96	0,99

Pregledom indeksa asimetrije i spljoštenosti, utvrđeno je da sve varijable zadovoljavaju Klineov (2009) kriterij osim varijabli *rizična analna seksualna ponašanja* i *ukupno rizično seksualno ponašanje* kod muškaraca te varijable *namjera upuštanja u rizična seksualna ponašanja* kod žena (Tablica 8). Potom je testiran drugi preduvjet, a to je homogenost varijanci. U tu svrhu je proveden Levenov test, a rezultati se nalaze u Tablici 9.

Tablica 9 Prikaz rezultata Levenovog testa homogenosti varijanci ($N=2008$)

Varijabla	Levene F(1,2006)	p Levene
seksualni rizik s neobaveznim partnerima	37,79	,001
rizična seksualna djela	13,93	,001
impulzivna seksualna ponašanja	13,11	,001
rizična analna seksualna ponašanja	2,14	,144
namjera upuštanja u seksualna ponašanja	225,24	,001
rizično seksualno ponašanje (ukupan rezultat)	12,99	,001
socioseksualno ponašanje	38,33	,001
socioseksualni stavovi	8,61	,003
socioseksualne želje	33,68	,001
globalna socioseksualna orijentacija	32,01	,001

Uvidom u rezultate Levenovog testa (Tablica 9), utvrđena je zadovoljavajuća homogenost varijanci samo za rezultate na subskali *Rizična analna seksualna ponašanja*. Shodno provedenom testiranju preduvjeta, za testiranje razlika u svim varijablama provedena je korekcija Welch testom.

4.6. Deskriptivni podatci

U svrhu provođenja daljnjih statističkih analiza, izračunati su deskriptivni podatci za subskale *Upitnika seksualnog rizika* i *Revidiranog inventara socioseksualne orijentacije* (Tablica 10).

Tablica 10 Prikaz deskriptivnih podataka rizičnog seksualnog ponašanja i socioseksualne orijentacije ($N=2008$)

Varijabla	rod	N	M	SD	Min	Max
seksualni rizik s neobaveznim partnerima		2008	2,88	4,43	0,00	32,00
rizična seksualna djela		2008	5,36	5,78	0,00	31,00
impulzivna seksualna ponašanja		2008	3,24	3,60	0,00	20,00
rizična analna seksualna ponašanja		2008	0,69	1,66	0,00	12,00
namjera upuštanja u seksualna ponašanja		2008	0,50	1,23	0,00	8,00

rizično seksualno ponašanje (ukupan rezultat)		2008	12,67	11,52	0,00	84,00
socioseksualno ponašanje		2008	5,84	3,82	3,00	27,00
socioseksualni stavovi		2008	14,47	4,10	3,00	27,00
socioseksualne želje		2008	8,44	5,68	3,00	27,00
globalna socioseksualna orijentacija		2008	28,75	9,55	9,00	72,00
<hr/>						
seksualni rizik s neobaveznim partnerima	muški	377	3,44	5,49	0,00	32,00
rizična seksualna djela	muški	377	4,23	5,27	0,00	29,00
impulzivna seksualna ponašanja	muški	377	3,37	4,03	0,00	20,00
rizična analna seksualna ponašanja	muški	377	0,75	1,78	0,00	12,00
namjera upuštanja u seksualna ponašanja	muški	377	0,98	1,87	0,00	8,00
rizično seksualno ponašanje (ukupan rezultat)	muški	377	12,77	13,25	0,00	84,00
socioseksualno ponašanje	muški	377	6,50	4,84	3,00	27,00
socioseksualni stavovi	muški	377	15,08	4,56	3,00	27,00
socioseksualne želje	muški	377	10,99	6,34	3,00	27,00
globalna socioseksualna orijentacija	muški	377	32,58	11,17	9,00	72,00
<hr/>						
seksualni rizik s neobaveznim partnerima	ženski	1631	2,75	4,14	0,00	32,00
rizična seksualna djela	ženski	1631	5,62	5,87	0,00	31,00
impulzivna seksualna ponašanja	ženski	1631	3,21	3,49	0,00	20,00
rizična analna seksualna ponašanja	ženski	1631	0,67	1,63	0,00	10,00
namjera upuštanja u seksualna ponašanja	ženski	1631	0,39	1,00	0,00	8,00
rizično seksualno ponašanje (ukupan rezultat)	ženski	1631	12,65	11,09	0,00	75,00
socioseksualno ponašanje	ženski	1631	5,69	3,53	3,00	27,00
socioseksualni stavovi	ženski	1631	14,33	3,97	3,00	27,00
socioseksualne želje	ženski	1631	7,85	5,35	3,00	27,00
globalna socioseksualna orijentacija	ženski	1631	27,86	8,91	9,00	68,00

Važno je napomenuti da se raspon rezultata za *Upitnik seksualnog rizika* kreće od 0 do 72, dok je teorijski raspon neograničen (Turchik i Garske, 2009). U ovom istraživanju je dobiven raspon 0-84, što je nešto uži raspon u usporedbi s originalnim istraživanjem Turchik i Garske (2009), koji dobivaju raspon rezultata 0-100. S obzirom na rezultate, rizična seksualna ponašanja se više kreću prema nižim vrijednostima uz prosječan ukupan rezultat $M=12,67$ i

$SD=11,52$. S druge strane, globalna socioseksualna orijentacija ima tendenciju kretanja prema srednjim vrijednostima uz $M=28,75$ i $SD=9,55$. Promatrajući rezultate s obzirom na rodnu pripadnost, oni se kreću oko grupnog prosjeka i za muškarce i za žene (*Tablica 10*).

4.7. Rodne razlike u rizičnom seksualnom ponašanju i socioseksualnoj orijentaciji

U svrhu ispitivanja rodni razlike u rizičnom seksualnom ponašanju i socioseksualnoj orijentaciji, provedeni su t-testovi uz Welch korekciju za sve varijable. Rezultati su prikazani u *Tablici 11*.

Tablica 11 Prikaz rodni razlika u rizičnom seksualnom ponašanju i socioseksualnoj orijentaciji ($N=2008$)

Varijabla	t	df	p
seksualni rizik s neobaveznim partnerima	-2,28	479,08	,023
rizična seksualna djela	4,51	610,44	,001
impulzivna seksualna ponašanja	-0,70	514,40	,485
rizična analna seksualna ponašanja	-0,74	532,41	,459
namjera upuštanja u seksualna ponašanja	-5,90	426,74	,001
rizično seksualno ponašanje (ukupan rezultat)	-0,16	504,60	,876
socioseksualno ponašanje	-3,07	472,48	,002
socioseksualni stavovi	-3,98	515,49	,003
socioseksualne želje	-8,91	506,58	,001
globalna socioseksualna orijentacija	-7,56	492,24	,001

Što se tiče rizičnog seksualnog ponašanja, nisu utvrđene statistički značajne rodne razlike u impulzivnim seksualnim ponašanjima, rizičnim analnim seksualnim ponašanjima i ukupnom rizičnom seksualnom ponašanju. Utvrđene su rodne razlike u seksualnom riziku s neobaveznim partnerima, rizičnim seksualnim djelima i namjeri upuštanja i seksualna ponašanja. Studenti se više upuštaju u seksualni rizik s neobaveznim partnerima i iskazuju veću namjeru upuštanja u seksualna ponašanja od studentica, dok se studentice više upuštaju u rizična seksualna djela od studenata (*Tablica 11*).

Što se tiče socioseksualne orijentacije, utvrđene su statistički značajne rodne razlike u socioseksualnom ponašanju, stavovima, željama i globalnoj socioseksualnoj orijentaciji. U svakom navedenom slučaju studenti postižu više rezultate od studentica (*Tablica 11*).

4.8. Povezanost rizičnog seksualnog ponašanja i socioseksualne orijentacije

U svrhu utvrđivanja povezanosti između rizičnog seksualnog ponašanja (ukupni rezultat i pet subskala) i socioseksualne orijentacije (ukupni rezultat i tri subskale) izračunati su Pearsonovi koeficijenti korelacije prikazani u *Tablici 12*.

Tablica 12 Prikaz Pearsonovih koeficijenata korelacije u svrhu utvrđivanja povezanosti rizičnog seksualnog ponašanja i socioseksualne orijentacije (N=2008)

varijabla	socioseksualna ponašanja	socioseksualni stavovi	socioseksualne želje	globalna socioseksualna orijentacija
seksualni rizik s neobaveznim partnerima	,61**	,12**	,30**	,47**
rizična seksualna djela	,24**	,04	-,16**	,02
impulzivna seksualna ponašanja	,43**	,10**	,19**	,33**
rizična analna seksualna ponašanja	,19**	,03	-,02	,08**
namjera upuštanja u seksualna ponašanja	,27**	,14**	,30**	,35**
ukupno rizično seksualno ponašanje	,55**	,11**	,12**	,34**

Nisu utvrđene statistički značajne povezanosti rizičnih seksualnih djela sa socioseksualnim stavovima i globalnom seksualnom orijentacijom te rizičnih analnih seksualnih ponašanja sa socioseksualnim stavovima i socioseksualnim željama. Utvrđene su statistički značajne povezanosti: seksualnog rizika s neobaveznim partnerima sa socioseksualnim ponašanjima, stavovima, željama i globalnom socioseksualnom orijentacijom; rizičnih seksualnih djela sa socioseksualnim ponašanjem i željama; impulzivnih seksualnih ponašanja sa socioseksualnim ponašanjem, stavovima, željama i globalnom socioseksualnom orijentacijom; rizičnih analnih seksualnih ponašanja sa socioseksualnim ponašanjem i globalnom socioseksualnom orijentacijom; namjere upuštanja u seksualna ponašanja sa socioseksualnim ponašanjem, stavovima, željama i globalnom socioseksualnom orijentacijom te ukupnog rizičnog seksualnog ponašanja sa socioseksualnim ponašanjem, stavovima, željama i globalnom socioseksualnom orijentacijom. S porastom seksualnog rizika s neobaveznim partnerima, povećavaju se i socioseksualno ponašanje, stavovi, želje i globalna seksualna orijentacija. Nadalje, s porastom rizičnih seksualnih djela povećavaju se socioseksualna

ponašanja, ali se smanjuju socioseksualne želje. Također, porastom impulzivnih seksualnih ponašanja, povećavaju se socioseksualno ponašanje, stavovi, želje i globalna seksualna orijentacija. Uz to, s porastom rizičnih analnih seksualnih ponašanja povećavaju se socioseksualno ponašanje i globalna seksualna orijentacija. Povrh toga, s porastom namjere upuštanja u seksualna ponašanja, povećavaju se socioseksualno ponašanje, stavovi, želje i globalna socioseksualna orijentacija. Naposljetku, s porastom ukupnog rizičnog seksualnog ponašanja, povećavaju se socioseksualno ponašanje, stavovi, želje i globalna socioseksualna orijentacija (*Tablica 12*).

4.9. Objašnjenje individualnih razlika u rizičnom seksualnom ponašanju sociodemografskim varijablama i socioseksualnom orijentacijom

U svrhu utvrđivanja povezanosti između roda, dobi, seksualne orijentacije, globalne socioseksualne orijentacije i rizičnog seksualnog ponašanja, izračunati su Pearsonovi koeficijenti korelacije. Rezultati su prikazani u *Tablici 13*.

Tablica 13 Prikaz Pearsonovih koeficijenata korelacije izračunatih u svrhu objašnjavanja individualnih razlika u rizičnom seksualnom ponašanju ($N=2008$)

	rod	dob	seksualna orijentacija	globalna socioseksualna orijentacija	rizično seksualno ponašanje
rod	1,00	0,03	0,02	-0,19**	-0,00
dob	0,03	1,00	-0,06**	-0,02	0,06*
seksualna orijentacija	0,02	-0,06**	1,00	0,16**	0,05*
globalna socioseksualna orijentacija	-0,19**	-0,02	0,16**	1,00	0,34**
rizično seksualno ponašanje	-0,00	0,06*	0,05*	0,34**	1,00

Napomena: Muškom rodu pridodana je oznaka 0, a ženskom 1. Nadalje, heteroseksualnoj orijentaciji pridodana je oznaka 0, a ostalim seksualnim orijentacijama 1 radi manjeg broja sudionika koji su pripadnici homoseksualne, biseksualne ili druge seksualne orijentacije.

Računanjem Pearsonovih koeficijenata korelacije, utvrđeno je da rod nije statistički značajno povezan s rizičnim seksualnim ponašanjem. Dob i socioseksualna orijentacija su statistički značajno pozitivno povezani s rizičnim seksualnim ponašanjem, što znači da s

porastom dobi i indeksa globalne socioseksualne orijentacije, raste i količina rizičnog seksualnog ponašanja (*Tablica 13*).

U svrhu objašnjavanja individualnih razlika u rizičnom seksualnom ponašanju sociodemografskim varijablama (rod, dob, seksualna orijentacija) i socioseksualnom orijentacijom provedena je hijerarhijska regresijska analiza u dva koraka. Rezultati su prikazani u *Tablici 14*.

Tablica 14 Prikaz rezultata hijerarhijske regresijske analize s demografskim karakteristikama i socioseksualnom orijentacijom kao prediktorima rizičnog seksualnog ponašanja ($N=2008$)

Rizično seksualno ponašanje		
	1. korak	2. korak
	β	β
rod	-,01	,06**
dob	,06	,06**
seksualna orijentacija	,06	-,002
globalna socioseksualna orijentacija		,35**
	$R = ,08$	$R = ,35**$
	$R^2 = ,006$	$R^2 = ,12$
	$R_c^2 = ,005$	$R_c^2 = ,12$
		$\Delta R^2 = ,12**$

Napomena: Muškom rodu pridodana je oznaka 0, a ženskom 1. Nadalje, heteroseksualnoj orijentaciji pridodana je oznaka 0, a ostalim seksualnim orijentacijama 1 radi manjeg broja sudionika koji su pripadnici homoseksualne, biseksualne ili druge seksualne orijentacije.

U prvom koraku hijerarhijske analize nijedan prediktor (rod, dob, seksualna orijentacija) se nije pokazao značajnim. U drugom koraku je uvedena varijabla globalne socioseksualne orijentacije. Nije utvrđena statistička značajnost jedinstvenog doprinosa seksualne orijentacije, no utvrđeno je kako rod, dob i socioseksualna orijentacija statistički značajno predviđaju rizično seksualno ponašanje ($p < ,01$). Ovakvi rezultati upućuju na to da s povećanjem dobi i globalne seksualne orijentacije, raste i tendencija upuštanja u rizična seksualna ponašanja, a što se tiče roda, takvu tendenciju više iskazuju žene. Rezultati provedene analize varijance ukazuju da nezavisne varijable dob, rod, seksualna orijentacija i socioseksualna orijentacija statistički značajno predviđaju rizično seksualno ponašanje, to jest, regresijski model dobro odgovara podacima (eng. *good fit*). Skupina prediktora u prvom koraku zajednički objašnjavaju 0,6% varijance rizičnog seksualnog ponašanja, a uvođenjem globalne socioseksualne orijentacije u drugom koraku analize taj postotak se značajno povećao na 12% ($\Delta R^2 = ,12$). Kada se kontrolira

varijanca objašnjena drugim varijablama u modelu, najveći jedinstveni doprinos objašnjenju rizičnog seksualnog ponašanja ima socioseksualna orijentacija (*Tablica 14*).

5. RASPRAVA

Tijekom prijelaznog razdoblja između djetinjstva i odrasle dobi, fizička zrelost prethodi psihološkoj i socijalnoj zrelosti. Dakle, upravo u ovoj tranziciji mladi odrasli su visoko izloženi rizičnom seksualnom ponašanju. Yi i suradnici (2010) navode kako se svake godine dokumentira više od 50% novih spolno prenosivih bolesti kao posljedica rizičnog seksualnog ponašanja kod mladih osoba mlađih od 24 godine. RSP se odnosi na upuštanje u različite seksualne prakse, što obuhvaća nezaštićeni odnos bez korištenja muškog ili ženskog kondoma, nezaštićeni oralni kontakt s genitalijama, započinjanja seksualne prakse u ranoj dobi, višestruke spolne partnere i visokorizične partnere. Sve navedene prakse mogu povećati ranjivost na reproduktivne zdravstvene probleme (Kassa i sur., 2016; Kumar i sur., 2017; Li i sur., 2013). Cilj ovog istraživanja bio je ispitati neke odrednice rizičnog seksualnog ponašanja studenata i studentica u Hrvatskoj. Oslanjajući se na rezultate prethodnih istraživanja, pretpostavljeno je da će petofaktorska struktura *Upitnika seksualnog rizika* biti potvrđena. Također, pretpostavljeno je kako će studentice postizati niže rezultate na mjerama rizičnog seksualnog ponašanja i na mjerama socioseksualne orijentacije, što bi ukazivalo na restriktivniju socioseksualnu orijentaciju. Uz to, očekivala se značajna pozitivna povezanost između rizičnog seksualnog ponašanja i socioseksualne orijentacije te da će muški rod, dob, heteroseksualna orijentacija i nerestriktivna socioseksualna orijentacija imati značajan pozitivan doprinos pri objašnjenju varijance rizičnog seksualnog ponašanja. Statističkom analizom podataka dobivena je petofaktorska struktura hrvatskog prijevoda *Upitnika seksualnog rizika* uz zadovoljavajuću pouzdanost i prihvatljivo slaganje modela s podacima. Nadalje, utvrđeno je da se studenti više upuštaju u seksualni rizik s neobaveznim partnerima i iskazuju veću namjeru upuštanja u seksualna ponašanja od studentica, dok se studentice više upuštaju u rizična seksualna djela od studenata. Ostale promatrane razlike nisu statistički značajne. Što se tiče socioseksualne orijentacije, utvrđene su statistički značajne rodne razlike u socioseksualnom ponašanju, stavovima, željama i globalnoj socioseksualnoj orijentaciji. U svakom navedenom slučaju studenti postižu više rezultate od studentica. Nadalje, utvrđeno je da se s porastom seksualnog rizika s neobaveznim partnerima, povećavaju i socioseksualno ponašanje, stavovi, želje i

globalna seksualna orijentacija. S porastom rizičnih seksualnih djela povećavaju se socioseksualna ponašanja, ali se smanjuju socioseksualne želje. Također, porastom impulzivnih seksualnih ponašanja, povećavaju se socioseksualno ponašanje, stavovi, želje i globalna seksualna orijentacija. Uz to, s porastom rizičnih analnih seksualnih ponašanja povećavaju se socioseksualno ponašanje i globalna seksualna orijentacija. Povrh toga, s porastom namjere upuštanja u seksualna ponašanja, povećavaju se socioseksualno ponašanje, stavovi, želje i globalna socioseksualna orijentacija. Naposljetku, s porastom ukupnog rizičnog seksualnog ponašanja, povećavaju se socioseksualno ponašanje, stavovi, želje i globalna socioseksualna orijentacija. Ostale promatrane povezanosti nisu statistički značajne. Na koncu, utvrđeno je kako regresijski model dobro odgovara podatcima, s tim da kada se kontrolira varijanca objašnjena drugim varijablama u modelu, najveći jedinstveni doprinos objašnjenju rizičnog seksualnog ponašanja ima socioseksualna orijentacija. Shodno provedenim statističkim analizama, prva hipoteza se u potpunosti prihvaća, a druga, treća i četvrta djelomično prihvaćaju. Objašnjenje dobivenih rezultata slijedi u potpoglavljima nastavku.

5.1. Faktorska struktura *Upitnika seksualnog rizika*

Seksualno ponašanje je kompleksna privatna aktivnost koja je podložna društvenim, kulturnim, moralnim i pravnim pitanjima. Akademsko istraživanje seksualnog ponašanja započelo je u 18. stoljeću i kombinira različite medicinske, psihijatrijske, psihološke i antropološke metode (Mirzaei i sur., 2016). Uz rizična seksualna ponašanja jako često se vežu i spolno prenosive bolesti, ali i posljedice poput različitih vrsta rakova, npr. raka grlića maternice, vulve, vagine, raka prostate i drugih (Chanakira i sur., 2014; Grulich i sur., 2010; Hayes i sur., 2000). Razvijanje valjanih i pouzdanih alata za procjenu rizičnog seksualnog ponašanja i njegovih elemenata od najveće je važnosti za stavljanje točke na sve veće probleme seksualnog zdravlja (Mirzaei i sur., 2016).

Statističkom analizom podataka utvrđena je petofaktorska struktura *Upitnika seksualnog rizika*, pri čemu su izdvojeni sljedeći faktori: seksualni rizik s neobaveznim partnerima (broj seksualnih partnera, seksualni odnosi s partnerima van predane veze, seksualni odnosi s nepoznatim osobama, upuštanje u seksualne odnose bez razgovora o rizičnim faktorima, partneri s mnogo bivših partnera, seksualni odnosi s netestiranim partnerima, seks s partnerima bez povjerenja u njih te partneri koji trenutno imaju i druge partnere), rizična seksualna djela (vaginalni seks bez kondoma, vaginalni seks bez kontrole začeca, felacija bez

kondoma, kuningulus bez zaštite i seks pod utjecajem supstanci), impulzivna seksualna ponašanja (broj partnera seksualnog ponašanja, napuštanje društvenog događaja s nekim, seksualno ponašanje s poznanikom, neočekivano seksualno iskustvo i požaljeni seksualni susreti), analna seksualna ponašanja (analni seks bez kondoma, analna penetracija bez zaštite i anilingus bez zaštite) i namjera upuštanja u rizična seksualna ponašanja (namjera seksualnog ponašanja i namjeru upuštanja u seksualne odnose). Dobiveni rezultati u skladu su s originalnim istraživanjem Turchik i suradnika (2014). Iako su neki parametri pristajanja modela bili na granici prihvatljivosti, ipak se može govoriti o prihvatljivom slaganju modela s podacima.

5.2. Rodne razlike u rizičnom seksualnom ponašanju i socioseksualnoj orijentaciji

Rodne razlike u seksualnom riziku s neobaveznim partnerima, rizičnim seksualnim djelima i namjeri upuštanja u seksualna ponašanja dobivene u ovom istraživanju su djelomično u skladu s prethodnim istraživanjima. Jedno od mogućih objašnjenja rezultata da se studenti više upuštaju u seksualni rizik s neobaveznim partnerima i iskazuju veću namjeru upuštanja u seksualna ponašanja moglo bi biti krivo izvještavanje zbog namjerne ili nenamjerne „lažne prilagodbe” percipiranim rodno određenim normama i očekivanjima (Fisher, 2013). Najčešća vrsta laži koju studenti iskazuju u istraživanjima je manji broj svojih prošlih seksualnih partnera, pri čemu je gotovo dvostruko više žena nego muškaraca izvijestilo ovu vrstu laži. Muškarci bi, s druge strane, mogli biti više motivirani da preuveličaju svoje seksualno iskustvo s obzirom na činjenicu da muškarci pridaju prestiž tome što imaju mnogo seksualnih partnera. Strah od društvenog neodobravanja zbog kršenja rodni normi može navesti muškarce da pretjeruju u procjenama broja seksualnih partnera, a žene da podcjenjuju tu brojku (Alexander i Fisher, 2003; Jonason i Fisher, 2009; Knox i sur., 1993). Objašnjenje da se studentice više upuštaju u rizična seksualna djela, to jest, u vaginalni seks bez kondoma, vaginalni seks bez kontrole začeca, felaciju bez kondoma, kuningulus bez zaštite i seks pod utjecajem supstanci, nudi Mark (2019, prema Kerner, 2019). Naime, podaci sugeriraju da žene često prakticiraju seks bez adekvatne zaštite kako bi zadovoljile svoje muške partnere zbog jakih društvenih pritisaka koji to potiču. Žene pretpostavljaju da muškarci ne žele koristiti kondome, a kada su motivirane potencijalnim ulaskom u dugoročnu vezu, vjerojatnije je da će riskirati s tim partnerom u obliku nezahitjevanja korištenja kondoma (Mark, 2019, prema Kerner, 2019). Još jedno moguće objašnjenje bi se moglo pronaći u istraživanjima seksualnog rizika i percipirane romantične privlačnosti partnera. Fishbein i suradnici (2004) i Henderson i suradnici (2005) istraživali su povezanost između romantične privlačnosti i zdravstvenog rizika tražeći od

sudionika i sudionica da ocijene važnost atributa koji se često koriste za opisivanje romantičnih partnera, poput "fizičke građe" ili "emocionalnosti". Autori su otkrili da što je sudionika više privlačio potencijalni partner, manja je bila vjerojatnost da će tu osobu smatrati zdravstvenim rizikom, unatoč naglašavanju 'rizičnih' karakteristika (npr. nevjernost). Nadalje, Sparling i Cramer (2015) također su otkrili da su sudionici pokazali veće namjere preuzimanja rizika s hipotetskim partnerima koje su ocijenili privlačnijima. Utvrđeno je da iako žene izjavljuju da su više zainteresirane za seks s muškarcima niskog rizika (Rupp i sur., 2009), one također žele imati seksualne odnose s privlačnijim muškarcima. Privlačnost potencijalnog partnera igra važnu ulogu: čak i kada su vjerovale da je vjerojatnije da će privlačni muškarci biti prenositelji spolno prenosivih bolesti, žene su još uvijek iskazivale veću spremnost na seks bez kondoma, unatoč potencijalnom riziku za njihovo seksualno zdravlje (Lennon i Kenny, 2013; Rupp i sur., 2009).

Nedobivanje statistički značajnih rodni razlika u impulzivnim seksualnim ponašanjima, rizičnim analnim seksualnim ponašanjima i ukupnom rizičnom seksualnom ponašanju nije u skladu s prethodnim istraživanjima. Rezultati istraživanja pokazuju kako se muškarci češće od žena upuštaju u rizične prakse poput impulzivnog seksualnog ponašanja, ali i općenito rizičnog seksualnog ponašanja (Turchik i Garske, 2009; Turchik i sur., 2014). Impulzivno i neplanirano seksualno ponašanje važna je vrsta rizičnog ponašanja među studentima, koja je dosta česta (Grello, 2006), ali ipak malo istraživana u Hrvatskoj. Neurobiološke teorije govore o ulozi dopamina i serotonina kod impulzivnih ponašanja, čime objašnjavaju i rodne razlike. Dopamin je uključen u ponašanje nagrađivanja, dok serotonin posreduje u inhibiciji. Dopamin ubrzava rizično ponašanje jer, kada su suočeni s opasnošću, osobe s visokom razinom traženja senzacija osjećaju jaču privlačnost od onih s niskom razinom. Veće traženje senzacija kod muškaraca uglavnom proizlazi iz reaktivnijeg dopaminergičkog sustava nego kod žena (Zuckerman i Kuhlman, 2000). S druge strane, Marazziti i suradnici (2010) istraživali su odnose između impulzivnosti, spola i perifernog serotonergičkog markera i trombocitnog transportera serotonina (SERT), u skupini od 32 zdrava ispitanika. Otkrili su da su žene imale višu ukupnu razinu impulzivnosti od muškaraca, kao i više rezultate na motoričkoj impulzivnosti i kognitivnoj složenosti. Govoreći o rizičnim analnim seksualnim ponašanjima, Calsyn i suradnici (2014) navode kako muškarci češće sudjeluju u heteroseksualnim analnim odnosima nego žene. Važno je naglasiti kako istraživanje rodni razlika u prakticiranju rizičnog analnog seksa, kao i analnog seksa općenito, ne dobiva toliko pažnje kao i (rizični) analni seks između homoseksualnih muškaraca. Međutim, utvrđeno je da

analni seks prakticira veliki broj spolno aktivnih odraslih osoba. U 2010. godini 11% žena i 13% muškaraca u Ujedinjenom Kraljevstvu izjavilo je da je imalo analni odnos u protekloj godini, pri čemu je veća vjerojatnost da će to izvijestiti mlađe generacije (Mercer, 2013). Nacionalno istraživanje seksualnih stavova (prema Cambell, 2022) provedeno u Britaniji pokazalo je da je udio osoba u dobi od 16 do 24 godine koji sudjeluju u heteroseksualnom analnom odnosu porastao s 12,5% na 28,5% tijekom posljednjih desetljeća, a u SAD-u 30% do 45% osoba oba spola je doživjelo analne odnose. Nezaštićeni heteroseksualni analni seks vjerojatno igra važnu ulogu u prijenosu HIV-a među heteroseksualnim osobama, ali još uvijek nedostaju pouzdane procjene (Baggaley, 2018). NHS (2023) navodi kako penetrativni analni seks sa sobom nosi veći rizik od širenja spolno prenosivih bolesti od drugih vrsta seksualne aktivnosti zato što je sluznica anusa tanka te se lako ošteti što ju čini osjetljivijom na različite infekcije. Pored HIV-a, još neke od spolno prenosivih bolesti koje se mogu prenijeti analnim seksom su: gonoreja, klamidija, genitalni herpes, hepatitis B i sifilis (NHS, 2023). Govoreći o cjelokupnom rizičnom seksualnom ponašanju, važno je upozoriti na rizik od negativnih posljedica na zdravlje kod mladih osoba. Martinez i suradnici (2011) utvrđuju da tek nešto više od 50% spolno aktivnih mladih redovito koristi kondome. Nadalje, Pinyopornpanish i suradnici (2017) su otkrili da većina adolescenata i mladih odraslih nije koristila kondom tijekom spolnog odnosa u posljednja 3 mjeseca (tj. 66% onih u dobi od 15 do 19 godina, 80% onih u dobi od 20 do 29 godina i 89% onih u dobi od 30 do 39 godina), a 41% sudionika u dobi od 15 do 19 godina izjavilo je da je imalo više od jednog seksualnog partnera u posljednja 3 mjeseca. Fetene i Mekonnen (2018) su u svom uzorku od 524 mlade odrasle osobe prosječne dobi od 21 godine otkrili da je 42% sudionika imalo više od jednog seksualnog partnera, a 47% njih nije koristilo kondom tijekom spolnog odnosa u proteklih 12 mjeseci. Puente i suradnici (2011) na velikom uzorku od 9340 sudionika utvrdili su da se muškarci češće upuštaju u rizična seksualna ponašanja, točnije, imali su veći broj seksualnih partnera i manje koristili kondome kao metodu kontracepcije nego žene. Seth i suradnici (2012) metodom multivarijantne logističke regresije dobivaju da se djevojke češće testiraju na HIV, pregledavaju svoje rezultate te češće odbijaju seks zbog straha od zaraze spolno prenosivim bolestima nego dečki. Također, djevojke su sklonije izbjegavati situacije koje bi mogle dovesti do seksa i traženja povremenih seksualnih partnera (Seth i sur., 2012).

Što se tiče rodnih razlika u socioseksualnoj orijentaciji, dobiveni rezultati su u skladu s prethodnim istraživanjima (Hebl i Kashy, 1995; Ostovich i Sabini, 2004; Simpson i Gangestad, 1991). Hendrick i Hendrick (1986), kao i Oliver i Hyde (1993) navode da muškarci imaju

otvorenije seksualne stavove i ponašanja, što im omogućuje više neobavezenih ili usputnih seksualnih odnosa te veći broj seksualnih partnera od žena. Odnosno, muškarcima je potrebna niža razina intimnosti i predanosti da bi imali seks, što ih dovodi do toga da tijekom života imaju više seksualnih partnera. Tendencija ka ograničavanju žena u socioseksualnosti mogla bi se objasniti time što je ženska seksualnost bila povijesno potiskivana kulturnim normama kako bi se osigurala osobna i obiteljska vrijednost i legitimni nasljednici (Amuchástegui, 1998). DeLameter (1987) navodi kako su kroz proces socijalizacije muškarci usredotočeni na zadovoljstvo u seksualnoj domeni, a žene na osobu s kojom prakticiraju seksualne odnose. U skladu s time, muškarci više prakticiraju povremeni seks, dok žene više favoriziraju seks unutar stabilne veze (Oliver i Hyde, 1993). Nadalje, Amuchástegui (1998) naglašava kako se muškarci suočavaju s društvenim pritiskom vezanim uz njihovu seksualnu aktivnost kao prirodni subjekti seksualne želje. To je dovelo do toga da muškarci iskuse veću seksualnu žurnost i potrebu za seksualnim zadovoljenjem nego žene. Dobiveni rezultati bi se mogli objasniti i evolucijskom perspektivom. Naime, Buss (1994) navodi da je biološki seksualni nagon žena niži nego od muškaraca što može utjecati na njihov stav prema seksu i seksualne prakse. Trivers (1972) i Buss (1995) tvrde da se popustljivost muškaraca u seksualnim stavovima, uživanje u rekreativnom seksu, želja za seksualnom raznolikošću i višestruki seksualni partneri mogu objasniti utjecajem reproduktivnog uspjeha. Muškarci moraju maksimizirati vjerojatnost da imaju djecu distribucijom svoje sperme što većem broju partnerica (koristeći kratkoročnu strategiju udvaranja). To je moguće jer moraju manje ulagati kao roditelji nego žene. Nasuprot tome, žene moraju biti selektivnije s potencijalnim partnerima i sklone su preferirati dugoročne veze s visokom razinom intimnosti, odanosti i predanosti kako bi osigurale preživljavanje potomaka do osamostaljenja. Žensko roditeljsko ulaganje zahtijeva puno više vremena i resursa.

5.3. Povezanost rizičnog seksualnog ponašanja i socioseksualne orijentacije

Generalno, dobivene povezanosti rizičnog seksualnog ponašanja i socioseksualne orijentacije su u skladu s prijašnjim istraživanjima, no statistička neznačajnost povezanosti rizičnih analnih seksualnih ponašanja i socioseksualnih stavova i želja te rizičnih seksualnih djela sa socioseksualnim stavovima i globalnom socioseksualnom orijentacijom nije u skladu s prethodnim nalazima (Simpson i Gangestad, 1991; Yost i Zurbriggen, 2006). Socioseksualnost se smatra bihevioralnim markerom strategija životne povijesti i služi kao pokazatelj sporijih ili brzih strategija životne povijesti (Shiramizu, 2016). Júnior i suradnici (2022) navode kako su

strategije životne povijesti kompenzacijski procesi koji nastaju kao odgovor na zahtjeve okoline, a koji su u evolucijskoj prošlosti signalizirali mogućnosti i izazove za sposobnosti. Konkretno, brže strategije životne povijesti su adaptivne u kontekstu nepredvidivosti i ozbiljnosti okoline, u kojima se razvija veća potraga za senzacijama, manje negativnih stavova prema rizicima, veća osjetljivost na nagrade, manje prevencije štete i veći broj seksualnih partnera (Brumbach i sur., 2009; Patch i Figueredo, 2017; Richardson i sur., 2017). Brže strategije povezane su s ranijom reprodukcijom, većim brojem partnera i manje stabilnim vezama, dok su sporije strategije, naprotiv, povezane s inkorporiranim kapitalom (Giudice i sur., 2015; Prokosch i Corrigan, 2021; Wang i sur., 2021). Nerestriktivniji pojedinci imaju brže strategije, karakterizirane ranom seksualnom inicijacijom, većim brojem partnera i djece te manjom averzijom prema riziku, dok je suprotan trend kod restriktivnijih pojedinaca. Uzimajući u obzir ovaj podatak, istraživanja pokazuju kako nerestriktivniji pojedinci, to jest, pojedinci koji postižu više rezultate na dimenziji socioseksualnosti također iskazuju veće stope rizičnog seksualnog ponašanja (Ellis i sur., 2012; Li i sur., 2010; Ramos i sur., 2017; Sevi, 2019).

5.4. Objašnjenje individualnih razlika sudionika u rizičnom seksualnom ponašanju sociodemografskim varijablama i socioseksualnom orijentacijom

Dobiveni rezultati su u skladu s prethodnim istraživanjima prediktora rizičnog seksualnog ponašanja (npr. Castillo-Arcos i sur., 2016). Naime, rezultati istraživanja pokazuju kako postoji nekoliko čimbenika koji mogu predviđati rizično seksualno ponašanje kod mladih, a jedan od njih je i spol. Konstrukcije koncepata i uloga koje muškarci i žene moraju preuzeti uokvirene su društvenim i kulturnim normama, podupirući specifičan seksualni obrazac i moć koju ima određeni spol u odnosima (Garcia-Vega i sur., 2012). Dob je također odlučujući faktor u praksi rizičnog seksualnog ponašanja jer su studenti u fazi eksperimentiranja i otkrivanja svoje seksualnosti (Castillo-Arcos i sur., 2016). Najznačajnijim prediktorom se ipak pokazala socioseksualna orijentacija. Diaz-Loving i Rodriguez (2008) navode kako je socioseksualna orijentacija izravno povezana sa seksualnim ponašanjem. Veća je vjerojatnost da će nerestriktivni pojedinci imati nekoliko seksualnih partnera istovremeno i prakticirati čisto fizički seks, agresivni seks te gledati pornografiju (Simpson i Gangestad, 1991). Također treba napomenuti da je nerestriktivna socioseksualna orijentacija u korelaciji s bihevioralnim pokazateljima seksualnih iskustava u mlađoj životnoj dobi, većeg broja seksualnih partnera tijekom života i češće seksualne aktivnosti (Diaz-Loving i Rodriguez, 2008). Diaz-Loving i

Rodriguez (2008) ističu kako je relevantno za psihosocijalna istraživanja da individualna varijabla, poput socioseksualnosti, ima moć predvidjeti pojavu primarno interpersonalne varijable: seksualnog ponašanja. Ovo potvrđuje dvostruku prirodu seksualnog ponašanja – prvo kao individualnog potencijala koji proizlazi iz sposobnosti da se doživi seksualna želja i osjeti tjelesni užitak (Rubio, 1994), zatim kao društveni i kolektivni proizvod (De la Peña, 2001) koji ima potencijal za stvaranje veza, stvaranje privrženosti i komunikaciju između pojedinaca. Simpson i Gangestad (1991) izvještavaju da nerestriktivni pojedinci obično imaju više seksualnih partnera nego restriktivni pojedinci. To se može objasniti činjenicom da je vjerojatnije da će seksualno popustljive osobe imati kratke veze, s niskim razinama emocionalnog i društvenog ulaganja, i ući u obrazac serijske monogamije u kojoj se seksualni partneri stalno mijenjaju i akumuliraju tijekom vremena (Diaz-Loving i Rodriguez, 2008). Neznačajnost seksualne orijentacije kao prediktora rizičnog seksualnog ponašanja nije u skladu s prethodnim istraživanjima (npr. Rosaria Nappa i sur., 2021). Moguće objašnjenje je neadekvatno ispitivanje seksualne orijentacije, koja je širok i kompleksan pojam. U ovom istraživanju je jedno pitanje bilo vezano uz seksualnu orijentaciju, a sudionici su mogli označiti da su heteroseksualne, homoseksualne, biseksualne ili druge seksualne orijentacije.

5.5. Ograničenja i daljnje preporuke

Glavno ograničenje ovog istraživanja je prigodan uzorak prikupljen metodom snježne grude i regrutacijom putem različitih društvenih mreža. Slišković i Burić (2020) ističu važnost opreza u generalizaciji pri korištenju neprobabilističkih metoda uzorkovanja. Također, pošto je istraživanje bilo u potpunosti dobrovoljno, opravdano je zaključiti o potencijalnim diskrepancama između sudionika u istraživanju i opće populacije studenata u Hrvatskoj, posebice kada je riječ o istraživanju seksualnog ponašanja. Osim toga, ograničenje ovog istraživanja je i neadekvatno obuhvaćanje seksualne orijentacije. Umjesto korištenja jednog pitanja s četiri ponuđena odgovora, predlaže se korištenje neke od skala seksualne orijentacije, primjerice, *Kinseyjeva ljestvica* (Kinsey Institute, 2023). *Kinseyjeva ljestvica*, koja se također naziva *Heteroseksualno-homoseksualna ljestvica ocjenjivanja*, koristi se u istraživanjima za opisivanje seksualne orijentacije osobe na temelju iskustva ili reakcije u određenom trenutku. Ljestvica se sastoji od 7 stupnjeva, pri čemu 0 znači isključivo heteroseksualna orijentacija, 3 znači biseksualna orijentacija, a 6 znači isključivo homoseksualna orijentacija. Postoji i dodatna ocjena s oznakom „X“ koja označava aseksualnost (Kinsey Institute, 2023).

Proučavajući rezultate ovog istraživanja, važna implikacija bila bi kreiranje intervencija za mlade u školama i sveučilištima. Bilo bi dobro provesti edukacije, radionice i predavanja različite tematike iz područja seksualnosti kako bi mlade osobe razvile siguran i pozitivan pogled na seksualnost, izgradile zdrave odnose te donosile informirane i sigurne odluke o svojoj seksualnosti i seksualnom zdravlju (American Academy of Pediatrics, 2023). Goldfarb i Lieberman (2021) naglašavaju kako ishodi visokokvalitetnog spolnog odgoja uključuju uvažavanje seksualne raznolikosti, prevenciju nasilja među intimnim partnerima, razvoj zdravih odnosa, prevenciju seksualnog zlostavljanja djece, poboljšano socijalno/emocionalno učenje i povećanu medijsku pismenost. Vjerojatnije je da će mladi ljudi odgoditi početak seksualne aktivnosti – a kada imaju spolne odnose, prakticirati sigurniji seks – kada su bolje informirani o svojoj seksualnosti, seksualnom zdravlju i svojim pravima (WHO, 2023).

6. ZAKLJUČCI

1. Utvrđena je petofaktorska struktura hrvatskog prijevoda *Upitnika seksualnog rizika* uz zadovoljavajuću pouzdanost i prihvatljivo slaganje modela s podacima.

2. Utvrđeno je da se studenti više upuštaju u seksualni rizik s neobaveznim partnerima i iskazuju veću namjeru upuštanja u seksualna ponašanja od studentica, dok se studentice više upuštaju u rizična seksualna djela od studenata. Ostale promatrane razlike nisu statistički značajne. Što se tiče socioseksualne orijentacije, utvrđene su statistički značajne rodne razlike u socioseksualnom ponašanju, stavovima, željama i globalnoj socioseksualnoj orijentaciji. U svakom navedenom slučaju studenti postižu više rezultate od studentica.

3. Utvrđeno je da se s porastom seksualnog rizika s neobaveznim partnerima, povećavaju i socioseksualno ponašanje, stavovi, želje i globalna seksualna orijentacija. S porastom rizičnih seksualnih djela povećavaju se socioseksualna ponašanja, ali se smanjuju socioseksualne želje. Također, porastom impulzivnih seksualnih ponašanja, povećavaju se socioseksualno ponašanje, stavovi, želje i globalna seksualna orijentacija. Uz to, s porastom rizičnih analnih seksualnih ponašanja povećavaju se socioseksualno ponašanje i globalna seksualna orijentacija. Povrh toga, s porastom namjere upuštanja u seksualna ponašanja, povećavaju se socioseksualno ponašanje, stavovi, želje i globalna socioseksualna orijentacija. Naposljetku, s porastom ukupnog rizičnog seksualnog ponašanja, povećavaju se socioseksualno ponašanje, stavovi,

želje i globalna socioseksualna orijentacija. Ostale promatrane povezanosti nisu statistički značajne.

4. Utvrđeno je da nezavisne varijable dob, rod i socioseksualna orijentacija statistički značajno predviđaju rizično seksualno ponašanje, s tim da kada se kontrolira varijanica objašnjena drugim varijablama u modelu, najveći jedinstveni doprinos objašnjenju rizičnog seksualnog ponašanja ima socioseksualna orijentacija.

7. POPIS LITERATURE

Abma, J. C., Martinez, G. M., Mosher, W. D. i Dawson, B. S. (2004). Teenagers in the United States: Sexual activity, contraceptive use, and childbearing, 2002. *Vital Health Stat*, 23, 1–48.

ACT for youth. (2022). *Romantic Relationships in Adolescence*. Preuzeto s: http://actforyouth.net/sexual_health/romantic.cfm

Ahrold, T. K. i Meston, C. M. (2010). Ethnic differences in sexual attitudes of U.S. college students: Gender acculturation, and religiosity factors. *Archives of Sexual Behavior*, 39, 190–202.

Alexander, M. G. i Fisher, T. D. (2003). Truth and consequences: Using the bogus pipeline to examine sex differences in self-reported sexuality. *Journal of Sex Research*, 40(1), 27–35.

American Academy of Pediatrics. (2023). *The Importance of Access to Comprehensive Sex Education*. Preuzeto s: <https://www.aap.org/>

Amuchástegui, A. (1998). Saber o no saber sobre sexo: Los dilemas de la actividad sexual femenina para jóvenes mexicanos. U I. Szasz i S. Lerner (ur.) *Sexualidades en México. Algunas aproximaciones desde la perspectiva de las ciencias sociales* (str. 107-137). El Colegio de México.

Arnett, J. J. (1996). Sensation seeking, aggressiveness, and adolescent reckless behavior. *Personality and Individual Differences*, 20, 693-702.

- Arnett, J. J. (2000). Emerging adulthood: A theory of development from the late teens through the twenties. *American Psychologist*, *55*, 469–480.
- Arnett, J. J. (2018). Getting Better All the Time: Trends in Risk Behavior among American Adolescents since 1990. *Archives of Scientific Psychology*, *6*, 87–95.
- Baggaley, R. F., Owen, B. N., Silhol, R., Elmes, J., Anton, P., McGowan, I., ... i Boily, M. C. (2018). Does per-act HIV-1 transmission risk through anal sex vary by gender? An updated systematic review and meta-analysis. *American journal of reproductive immunology*, *80*(5), e13039.
- Baldwin, J.D. i Baldwin, J.L. (1988). AIDS information and sexual behaviour on a university campus. *Journal of Sex Education and Therapy*, *14*, 24-28.
- Bancroft, J., Herbenick, D. i Reynolds, M. (2003). Masturbation as a marker of sexual development. U J. Bancroft (ur.) *Sexual Development in Childhood* (str. 156–185). Indiana University Press.
- Bermúdez, M. P., Ramiro-Sánchez, T. i Ramiro, M. T. (2014). Capacidad predictiva de la erotofilia y variables sociodemográficas sobre el debut sexual. *Revista Iberoamericana de Psicología y Salud*, *5*(1), 55-70.
- Boxer, A., Levinson, R. A. i Petersen, A. C. (1989). Adolescent sexuality. U J. Worell i F. Danner (ur.), *The adolescent as decision-maker* (str. 209-244). Academic Press.
- Brown, B. B., Feiring, C. i Furman, W. (1999). Missing the Love Boat: Why researchers have shied away from adolescent romance. U W. Furman, B. B. Brown i C. Feiring (ur.), *The development of romantic relationships in adolescence* (str. 1–16). Cambridge University Press.
- Brumbach, B. H., Figueredo, A. J. i Ellis, B. J. (2009). Effects of harsh and unpredictable environments in adolescence on development of life history strategies: A longitudinal test of an evolutionary model. *Human Nature*, *20*(1), 25–51.
- Buss, D. (1994). *The Evolution of Desire: Strategies of Human Mating*. Basic books.
- Buss, D. (1995). Psychological sex differences: Origins though sexual selection. *American Psychologist*, *50*, 164 –168.

- Buss, D. M. i Schmitt, D. P. (1993). Sexual strategies theory: An evolutionary perspective on human mating. *Psychological Review*, *100*, 204–232.
- Buss, D. M. i Schmitt, D. P. (2019). Mate preferences and their behavioral manifestations. *Annual Review of Psychology*, *70*(1), 77–110.
- Calsyn, D. A., Hatch-Maillette, M. A., Meade, C. S., Tross, S., Campbell, A. N. i Beadnell, B. (2013). Gender differences in heterosexual anal sex practices among women and men in substance abuse treatment. *AIDS and behavior*, *17*(7), 2450–2458.
- Campbell, D. (2022). *Rise in popularity of anal sex has led to health problems for women*. Preuzeto s: <https://www.theguardian.com/>
- Capaldi, D. M., Stoolmiller, M., Clark, S. i Owen, L. D. (2002). Heterosexual risk behaviors in at-risk young men from early adolescence to young adulthood: Prevalence, prediction, and association with STD contraction. *Developmental Psychology*, *38*, 394-406.
- Casey, B., Tottenham, N., Liston, C., i Durston, S. (2005). Imaging the developing brain: what have we learned about cognitive development? *Trends in Cognitive Sciences*, *9*(3), 104–110.
- Cass, V.C. (1979). Homosexuality identity formation: A theoretical model. *Journal of Homosexuality*, *4*(3), 219–235.
- Castelo-Branco, C., Huezo, M. L. i Lagarda, J. L. B. (2008). Definition and diagnosis of sexuality in the XXI century. *Maturitas*, *60*(1), 50–58.
- Castillo-Arcos, L. del C., Álvarez-Aguirre, A., Bañuelos- Barrera, Y., Valle-Solís, M.O., Valdez-Montero, C. i Kantún-Marín, M.A. de J. (2016). Edad, Género y Resiliencia en la Conducta Sexual de Riesgo para ITS en Adolescentes al Sur de México. *Enfermería Global*. *16*(1), 168–187.
- Chanakira, E., O'Cathain, A., Goyder, E.C. i Freeman, J.V. (2014). Factors perceived to influence risky sexual behaviours among university students in the United Kingdom: a qualitative telephone interview study. *BMC public health*, *14*, 1055.
- Chara, P. J. i Kuennen, L. M. (1994). Diverging gender attitudes regarding casual sex: A cross-sectional study. *Psychological Reports*, *74*, 57-58.

- Clark, A. P. (2006). Are the correlates of sociosexuality different for men and women? *Personality and Individual Differences, 41*, 1321–1327.
- Connolly, J. i Goldberg, A. (1999). Romantic relationships in adolescence: The role of friends and peers in their emergence and development. U W. Furman, B. B. Brown i C. Feiring (ur.), *The development of romantic relationships in adolescence* (str. 266–290). Cambridge University Press.
- De la Peña, R. (2001). La sexualidad en las metrópolis de México al iniciar el siglo XXI. *Archivos hispanoamericanos de sexología, 7*(2), 151–179.
- DeLameter, J. (1987). Gender differences in sexual scenarios. U K. Kelly (ur.), *Females, Males, and Sexuality* (str. 127–139). State University of New York Press.
- Diaz-Loving, R. i Rodriguez, G. G. (2008). Sociosexual orientation and sexual behavior in Mexican adults. *Social and Personality Psychology Compass, 2*/3, 1199–1217.
- Državni zavod za statistiku. (2020). *Statističke baze podataka*. Preuzeto s: <https://www.dzs.hr/>
- Dunkle, K. L. i Decker, M. R. (2013). Gender-based violence and HIV: Reviewing the evidence for links and causal pathways in the general population and high-risk groups. *American Journal of Reproductive Immunology, 69*(1), 20-26.
- Elliott, D. S. i Morse, B. J. (1989). Delinquency and drug use as risk factors in teenage sexual activity. *Youth and Society, 21*, 32-57.
- Ellis, B. J., Del Giudice, M., Dishion, T. J., Figueredo, A. J., Gray, P., Griskevicius, V., ... i Wilson, D. S. (2012). The evolutionary basis of risky adolescent behavior: Implications for science, policy, and practice. *Developmental Psychology, 48*(3), 598–623.
- Espinosa-Hernández, G. (2009). *Sexual behavior and motives in emerging adulthood* (Neobjavljena doktorska disertacija). The Pennsylvania State University.
- Fernández del Río, E., Ramos-Villagrasa, P. J., Castro, Á. i Barrada, J. R. (2019). Sociosexuality and Bright and Dark Personality: The Prediction of Behavior, Attitude, and Desire to Engage in Casual Sex. *International Journal of Environmental Research and Public Health, 16*(15), 2731.

- Fetene, N. i Mekonnen, W. (2018). The prevalence of risky sexual behaviors among youth center reproductive health clinics users and non-users in Addis Ababa, Ethiopia: a comparative cross-sectional study. *PLoS ONE*, *13*, e0198657.
- Field, A. (2009). *Discovering Statistics Using SPSS, 3rd Edition*. Sage Publications.
- Fishbein, M., Hennessy, M., Yzer, M. i Curtis, B. (2004). Romance and risk: romantic attraction and health risks in the process of relationship formation. *Psychology, Health & Medicine*, *9*(3), 273–85.
- Fisher, T. D. (2013). Gender roles and pressure to be truthful: The bogus pipeline modifies gender differences in sexual but not non-sexual behavior. *Sex Roles*, *68*(7–8), 401–414.
- Fortenberry, J.D., Schick, V., Herbenick, D., Sanders, S.A., Dodge, B. i Reece, M. (2010). Sexual behaviors and condom use at last vaginal intercourse: A national sample of adolescents ages 14 to 17 years. *The Journal of Sexual Medicine*, *7*(5), 305–314.
- Furman, W. i Wehner, E. A. (1994). Romantic views: Toward a theory of adolescent romantic relationships. U R. Montemayor, G. R. Adams i T. P. Gullotta (ur.), *Personal relationships during adolescence* (str. 168–195). Sage Publications, Inc.
- Furman, W., Ho, M. J. i Low, S. B. (2007). The rocky road of adolescent romantic experience: Dating and Adjustment. U R.C.M.E. Engels, M. Kerr i H. Stattin (ur). *Friends, lovers and groups: Key relationships in adolescence*. John Wiley & Sons.
- Gambadauro, P., Carli, V. i Hadlaczky, G. (2018). Correlates of sexual initiation among European adolescents. *PLoS One*, *13*, 13.
- García-Vega, E., Menéndez, E., Fernández, P. i Cuesta, M. (2012). Sexualidad, Anticoncepción y Conducta sexual de riesgo en adolescentes. *International Journal of Psychological Research*, *5*(1), 79-87.
- Gebresllasie, F., Tsadik, M. i Berhane, E. (2017). Potential predictors of risk sexual behavior among private college students in Mekelle City, North Ethiopia. *The Pan African Medical Journal*, *28*, 151.
- Giudice, M. D., Gangestad, S. W. i Kaplan, H. S. (2015). Life history theory and evolutionary psychology. *The handbook of evolutionary psychology*, 1–27.

- Goldscheider, F. K. i DaVanzo, J. (1986). Semiautonomy and Leaving Home in Early Adulthood. *Social Forces*, 65(1), 187.
- Grello, C.M., Welsh, D.P. i Harper, M.S. (2006). No Strings Attached: The Nature of Casual Sex in College Students. *The Journal of Sex Research*, 43(3), 255-267.
- Grulich, A.E., Jin, F., Conway, E.L., Stein, A.N. i Hocking, J. (2010). Cancers attributable to human papillomavirus infection. *Sexual health*, 7(3), 244–52.
- Hair, J., Anderson, R. E., Tatham, R. L. i Black, W. C. (1995). *Multivariate data analysis*, 4th ed. Prentice-Hall Inc.
- Hall, N. M. i Pichon, L. C. (2014). Gender roles, sociosexuality, and sexual behavior among US Black women. *Health Psychology and Behavioral Medicine*, 2(1), 171–182.
- Hall, N. M. i Witherspoon, D. D. (2011). The influence of sociosexuality and perceived susceptibility on the sexual behavior of African American college students. *Journal of Best Practices in Health Professions Diversity: Research, Education, and Policy*, 4, 81–94.
- Hall, W. J., Dawes, H. C. i Plocek, N. (2021). Sexual orientation identity development milestones among lesbian, gay, bisexual, and queer people: A systematic review and meta-analysis. *Frontiers in Psychology*, 12, 753954.
- Hayes, R.B., Pottern, L.M., Strickler, H., Rabkin, C., Pope, V., Swanson GM, ... i Fraumeni Jr, J. F. (2000). Sexual behaviour, STDs and risks for prostate cancer. *British Journal of Cancer*, 82(3), 718–25.
- Hebl, M. i Kashy, D. (1995). Sociosexuality and everyday social interaction. *Personal relationships*, 2, 371–383.
- Henderson, V.R., Hennessy, M., Barrett, D.W., Curtis, B., McCoy-Roth, M., Trentacoste, N. i Fishbein, M. (2005). When risky is attractive: sensation seeking and romantic partner selection. *Personality and Individual Differences*, 38(2), 311–25.
- Hendrick, C. i Hendrick, S. (1986). A theory and method of love. *Journal of Personality and Social Psychology*, 50, 392– 402.

- Herbenick, D., Reece, M., Schick, V., Sanders, S. A., Dodge, B. i Fortenberry, J. D. (2010). Sexual behavior in the United States: Results from a national probability sample of men and women aged 14–94. *Journal of Sexual Medicine*, 7, 255–265.
- Hillier, L., Jones, T., Monagle, M., Overton, N., Gahan, L., Blackman, J. i Mitchell, A. (2010). *Writing Themselves in 3: The Third National Study on the Sexual Health and Wellbeing of Same Sex Attracted and Gender Questioning Young People*. Australian Research Centre in Sex, Health and Society, La Trobe University.
- Hutcheson, G. i Sofroniou, N. (1999). *The multivariate social scientist*. Sage.
- Hyde, J. S. (2005). The gender similarities hypothesis. *American Psychologist*, 60, 581–592.
- Jabr, F. (2019). *Can You Really Be Addicted to Video Games?* Preuzeto s: <https://www.nytimes.com/>
- Jacobs, J. A. i King, R. B. (2002). Age and college completion: A life-history analysis of women aged 15–44. *Sociology*, 75, 211–230.
- Jonason, P. K. i Fisher, T. D. (2009). The power of prestige: Why young men report having more sex partners than young women. *Sex Roles*, 60, 151–159.
- Jonason, P. K., Teicher, E. A. i Schmitt, D. P. (2011). The TIPI's validity confirmed: Associations with sociosexuality and self-esteem. *Individual Differences Research*, 9, 52–60.
- Jones, M. (1998). Sociosexuality and motivations for romantic involvement. *Journal of Research in Personality*, 32, 173-182.
- Júnior, M. D. S., De Miranda Ramos, M., & Corrêa, H. V. V. (2022). Sociosexuality and sexual behavior in men during the COVID-19 pandemic. *Trends in Psychology*, 1-21.
- Kaiser, H. F. (1974). An index of factorial simplicity. *Psychometrika*, 39, 31–36.
- Kassa, G.M., Degu, G., Yitayew, M, Misganaw W, Muche M, Demelash T, ... i Ayehu, M. Risky sexual behaviors and associated factors among Jiga high school and preparatory school students, Amhara Region. *International scholarly research notices*, 2016, 4315729.
- Keating, D. (2004). Cognitive and brain development. U R. Lerner i L. Steinberg, *Handbook of adolescent psychology (2nd ed.)* (str. 45-84). John Wiley & Sons Inc.

- Kennair, L. E. O., Thomas, A. G., Buss, D. M. i Bendixen, M. (2023). Examining the sexual double standards and hypocrisy in partner suitability appraisals within a Norwegian sample. *Evolutionary Psychology*, 21(1), 147470492311656.
- Kerner, I. (2019). *How men and women use condoms differently*. Preuzeto s: <https://edition.cnn.com/>
- Kinsey Institute. (2023). *The Kinsey Scale*. Preuzeto s: <https://kinseyinstitute.org/>
- Kline, R. B. (2009). *Becoming a behavioral science researcher: a guide to producing research that matters*. Guilford Press.
- Knox, D., Schacht, C., Holt, J. i Turner, J. (1993). Sexual lies among university students. *College Student Journal*, 27, 269–272.
- Kumar, D., Goel, N., Bakshi, R., Sharma, M. i Ghosh, A. (2017). Sexual behavior of adolescent students in Chandigarh and their perceptions regarding family life education. *Journal of Family Medicine and Primary Care*, 6(2), 399.
- Kutler, A.F. i La Greca, A. M. (2004). Linkages among adolescent girls' romantic relationships, best friendships, and peer networks. *Journal of Adolescence*, 27(4), 395-414.
- Lefkowitz, E. S. i Gillen, M. M. (2006). "Sex is just a normal part of life": Sexuality in emerging adulthood. U J. J. Arnett i J. L. Tanner (ur.), *Emerging adults in America* (str. 235–255). American Psychological Association.
- Lefkowitz, E. S., Gillen, M. M., Shearer, C. L. i Boone, T. L. (2004). Religiosity, sexual behaviors, and sexual attitudes during emerging adulthood. *Journal of Sex Research*, 41(2), 150–159.
- Lehmiller, J. J. (2017). *The Psychology of Human Sexuality*. Wiley-Blackwell.
- Lei, L. i South, S. J. (2021). Explaining the Decline in Young Adult Sexual Activity in the United States. *Journal of Marriage and Family* 83(1), 280–95.
- Lennon, C.A. i Kenny, D.A. (2013). The role of men's physical attractiveness in women's perceptions of sexual risk: Danger or allure? *Journal of health psychology*, 18(9), 1166–76.

- Li, N. P., Smith, A. R., Griskevicius, V., Cason, M. J. i Bryan, A. (2010). Intrasexual competition and eating restriction in heterosexual and homosexual individuals. *Evolution and Human Behavior*, 31(5), 365–372.
- Li, S., Huang, H., Xu, G., Cai, Y., Huang, F. i Ye, X. (2013). Substance use, risky sexual behaviors, and their associations in a Chinese sample of senior high school students. *BMC Public Health*, 13(1), 295.
- Lippa, R. A. (2007). Sex Differences in Sex Drive, Sociosexuality, and Height across 53 Nations: Testing Evolutionary and Social Structural Theories. *Archives of Sexual Behavior*, 38(5), 631–651.
- Lopes, T., Desanges, Y., Lai, V., Torralba, E., Maglan Peralta, C. i Rosalez, J. (2021). *California Health Interview Survey (CHIS)*. UCLA, Center for health policy research.
- Lyons, H. A. (2017). Heterosexual casual sex and STI diagnosis: a latent class. *International Journal of Sexual Health*, 29, 32–47.
- Maggs, J. L. (1997). Alcohol use and binge drinking as goal-directed action during the transition to postsecondary education. U J. Schulenberg, J. L. Maggs i K. Hurrelmann (ur.), *Health risks and developmental transitions during adolescence* (str. 345–371). Cambridge University Press.
- Manlove, J., Ryan, S. i Franzetta, K. (2007). Contraceptive use patterns across teens' sexual relationships: The role of relationships, partners, and sexual histories. *Demography*, 44, 603-621.
- Marazziti, D., Baroni, S., Masala, I., Golia, F., Consoli, G., Massimetti, G., ... i Ciapparelli, A. (2010). Impulsivity, gender, and the platelet serotonin transporter in healthy subjects. *Neuropsychiatric Disease and Treatment*, 6, 9–15.
- Martinez, G., Copen, C.E. i Abma, J.C. (2011). Teenagers in the United States: Sexual activity, contraceptive use, and childbearing, 2006–2010 National Survey of Family Growth. National Center for Health Statistics. *Vital and Health Statistics Series*, 23(31).
- Masters, W. H., Johnson, V. E. i Kolodny, R. C. (2006). *Ljudska seksualnost*. Naklada Slap.
- McClintock, M. K. i Herdt, G. (1996). Rethinking Puberty. *Current Directions in Psychological Science*, 5(6), 178–183.

- McClintock, M.K. i Herdt, G. (1996). Rethinking puberty: The development of sexual attraction. *Current Directions in Psychological Science*, 5(6), 178–183.
- Meier, A. i Allen, G. (2009). Romantic Relationships from Adolescence to Young Adulthood: Evidence from the National Longitudinal Study of Adolescent Health. *The Sociological Quarterly*, 50(2), 308–335.
- Menon, J.A., Mwaba, S.O.C. i Thankian, K. (2016). Risky Sexual Behaviour among University Students. *International STD Research & Reviews*, 4(1), 1–7.
- Mercer, C. H., Tanton, C., Prah, P., Erens, B., Sonnenberg, P., Clifton, S., ... i Johnson, A. M. (2013). Changes in sexual attitudes and lifestyles in Britain through the life course and over time: findings from the National Surveys of Sexual Attitudes and Lifestyles (Natsal). *Lancet*, 382(9907), 1781–1794.
- Mikach, S. M. i Bailey, J. M. (1999). What distinguishes women with unusually high numbers of sex partners? *Evolution and Human Behavior*, 20, 141–150.
- Miller, B. i Moore, K. (1990). Adolescent sexual behavior, pregnancy, and parenting: Research through the late 1980s. *Journal of Marriage and the Family*, 52, 1025-1044.
- Mirzaei, M., Ahmadi, K., Saadat, S. H. i Ramezani, M. A. (2016). Instruments of high risk sexual behavior assessment: a systematic review. *Materia socio-medica*, 28(1), 46–50.
- Money, J. i Ehrhardt, A. (1972). *Man, woman, boy, girl*. Johns Hopkins University Press.
- Morrison, D. (1989). Predicting contraceptive efficacy: A discriminant analysis of three groups of adolescent women. *Journal of Applied Social Psychology*, 19, 1431-1452.
- Munsey, C. (2006). *Emerging adults: The in-between age*. Preuzeto s: <https://www.apa.org/>
- National center on the sexual behavior of youth. (2022). *Normative sexual behaviour*. Preuzeto s: <https://ncsby.org/>
- NHS. (2023). *Does anal sex have any health risks?* Preuzeto s: <https://www.nhs.uk/>
- Nurmi, J. E. (2005). Thinking about and acting upon the future: Development of future orientation across the life span. U A. Strathman i J. Joireman (ur.), *Understanding behavior in the context of time: Theory, research, and application* (str. 31–58). Lawrence Erlbaum Associates.

- Oliver, M. B. i Hyde, J. S. (1993). Gender differences in sexuality: a meta-analysis. *Psychological bulletin*, *114*(1), 29–51.
- Ostovich, J. M. i Sabini, J. (2004). How are sociosexuality, sex drive, and lifetime number of sexual partners related? *Personality and Social Psychology Bulletin*, *30*, 1255–1266.
- Patch, E. A. i Figueredo, A. J. (2017). Childhood stress, life history, psychopathy, and sociosexuality. *Personality and Individual Differences*, *115*, 108–113.
- Penke, L. i Asendorpf, J. B. (2008). Beyond global sociosexual orientations: A more differentiated look at sociosexuality and its effects on courtship and romantic relationships. *Journal of Personality and Social Psychology*, *95*, 1113–1135.
- Pharo, H., Sim, C., Graham, M., Gross, J. i Hayne, H. (2011). Risky business: Executive function, personality, and reckless behavior during adolescence and emerging adulthood. *Behavioral Neuroscience*, *125*, 970–978.
- Pinyopornpanish, K., Thanamee, S., Jiraporncharoen, W., Thaikla, K., McDonald, J., Aramrattana, A. i Angkurawaranon, C. (2017). Sexual health, risky sexual behavior and condom use among adolescents, young adults, and older adults in Chiang Mai, Thailand: findings from a population based survey. *BMC Research Notes*, *10*, 682.
- Pipitone, R. N., Cruz, L., Morales, H. N., Aladro, D., Savitsky, S. R., Koroleva, M. V., Valdez, F., Campbell, E. G. i Miranda, S. (2021). Sex Differences in Attitudes toward Casual sex: Using STI contraction likelihoods to assess evolved mating strategies. *Frontiers in Psychology*, *12*.
- Prokosch, M. L., i Corrigan, E. (2021). Fast Versus Slow Strategies. U V. Weekes-Shackelford, T. Shackelford i V. Weekes-Shackelford (ur.), *Encyclopedia of evolutionary psychological science* (str. 2946). Springer.
- Puente, D., Zabaleta, E., Rodríguez-Blanco, T., Cabanas, M., Monteagudo, M., Pueyo, M. J., Jané, M., Mestre, N., Mercader, M. i Bolívar, B. (2011). Diferencias de género en conductas sexuales de riesgo en adolescentes en Cataluña. *Gaceta Sanitaria*, *25*(1), 13–19.
- Ramos, D., Daly, M., Seidl-de-Moura, M. L. i Nadanovsky, P. (2017). The role of city income inequality, sex ratio and youth mortality rates in the effect of violent victimization on health-risk behaviors in Brazilian adolescents. *Social Science & Medicine*, *181*, 17–23.

- Regan, P. C., Durvasula, R., Howell, L., Ureno, O. i Rea, M. (2004). Gender, ethnicity, and the developmental timing of first sexual and romantic experiences. *Social Behavior and Personality: An International Journal*, 32, 667–676.
- Reis, J. i Herz, E. (1989). An examination of young adolescents' knowledge of and attitude toward sexuality according to perceived contraceptive responsibility. *Journal of Applied Social Psychology*, 19, 231-250.
- Reiss, I. L. (1960). *Premarital sexual standards in America*. The Free Press of Glencoe.
- Reynolds, M.A., Herbenick, D. i Bancroft, J. (2003). The nature of childhood sexual experiences: Two studies 50 years apart. U J. Bancroft (ur.) *Sexual Development in Childhood* (str. 134–155). Indiana University Press.
- Richardson, G. B., Dariotis, J. K. i Lai, M. H. C. (2017). From Environment to Mating Competition and Super-K in a Predominantly Urban Sample of Young Adults. *Evolutionary Psychology*, 15(1), 147470491667016.
- Romero-Estudillo, E., González-Jiménez, E., Mesa-Franco, M. C. i García-García, I. (2014). Gender-based differences in the high-risk sexual behaviours of young people aged 15-29 in Melilla (Spain): a cross-sectional study. *BMC Public Health*, 14(1), 745.
- Rosaria Nappa, M., Giuseppina Bartolo, M., Pistella, J., Petrocchi, N., Costabile, A. i Baiocco, R. (2021). “I Do Not Like Being Me”: the Impact of Self-hate on Increased Risky Sexual Behavior in Sexual Minority People. *Sexuality Research and Social Policy*, 19(2), 1-14.
- Rosario, M., Schrimshaw, E.W. i Hunter, J. (2011). Different patterns of sexual identity development over time: Implications for the psychological adjustment of lesbian, gay, and bisexual youths. *Journal of Sex Research*, 48(1), 3–15.
- Rubio, E. A. (1994). *Introducción al estudio de la sexualidad humana*. In *Antología de la Sexualidad Humana*. CONAPO y Miguel Ángel Porrúa.
- Rupp, H.A., James, T.W., Ketterson, E.D., Sengelaub, D.R., Janssen, E. i Heiman, J.R. (2009). The role of the anterior cingulate cortex in women's sexual decision making. *Neuroscience letters*, 449(1), 42–7.
- Rutter, M. i Rutter, M. (1993). *Developing minds: Challenge and continuity across the life span*. New York: Basic Books.

- Ryan, G. (2017). *Adolescence is an important time of change*. Preuzeto s: <https://uihc.org/>
- Schwartz, S. J. i Petrova, M. (2019). Prevention Science in Emerging Adulthood: a Field Coming of Age. *Prevention Science*, 20, 305-309.
- Schwartz, S. J., Beyers, W., Luyckx, K., Soenens, B., Zamboanga, B. L., Forthun, L. F., Hardy, S. A., Vazsonyi, A. T., Ham, L. S., Yeong Kim, S., Whitbourne, S. K. i Waterman, A. S. (2011). Examining the light and dark sides of emerging adults' identity: A study of identity status differences in positive and negative psychosocial functioning. *Journal of Youth and Adolescence*, 40, 839–859.
- Scott-Jones, D. i White, A. B. (1990). Correlates of sexual activity in early adolescence. *Journal of Early Adolescence*, 10, 221-238.
- Seal, D. W, Agostinelli, G. i Hannett, C. A. (1994). Extradyadic romantic involvement: Moderating effects of sociosexuality and gender. *Sex Roles*, 31, 1-22.
- Seal, D. W. i Agostinelli, G. (1994). Individual differences associated with high-risk sexual behaviour: Implications for intervention programmes. *AIDS Care*, 6(4), 393–397.
- Seiffge-Krenke, I. (2003). Testing theories of romantic development from adolescence to young adulthood: Evidence of developmental sequence. *International Journal of Behavioral Development*, 27(6), 519-31.
- Seth, P., Lang, D. L., Diclemente, R. J., Braxton, N. D., Crosby, R. A., Brown, L. K., Hadley, W. i Donenberg, G. R. (2012). Gender differences in sexual risk behaviours and sexually transmissible infections among adolescents in mental health treatment. *Sexual health*, 9(3), 240–246.
- Sevi, B. (2019). Brief Report: Tinder Users Are Risk Takers and Have Low Sexual Disgust Sensitivity. *Evolutionary Psychological Science*, 5(1), 104–108.
- Sherrod, L.R., Haggerty, R.J. i Featherman, D.L. (1993). Introduction: Late adolescence and the transition to adulthood. *Journal of Research on Adolescence*, 3, 217-226.
- Shiramizu, V. K. M. (2016). *Sistema de resposta ao estresse, apego e sociosexualidade: Uma análise psicofisiológica das estratégias de história de vida*. Universidade de Natal.
- Shively, M. G. i De Cecco, J. P. (1977). Components of Sexual Identity. *Journal of Homosexuality*, 3(1), 41–48.

- Siegel, D. M., Klein, D. I. i Roghmann, K. J. (1999). Sexual behavior, contraception, and risk among college students. *Journal of Adolescent Health, 25*, 336-343.
- Simpson, J. A. i Gangestad, S. W. (1992). Sociosexuality and romantic partner choice. *Journal of Personality, 60*, 31-51.
- Simpson, J. A. i Gangestad, S.W. (1991). Individual differences in sociosexuality: Evidence for convergent and discriminant validity. *Journal of Personality and Social Psychology, 60*(6), 870–883.
- Simpson, J. A., Gangestad, S. W. i Biek, M. (1993). Personality and non-verbal social behavior: An ethological perspective of relationship initiation. *Journal of Experimental Social Psychology, 29*, 434-46.
- Slišković, A. i Burić, I. (2020). *Znanstveno istraživanje u psihologiji: vodič za početnike*. Sveučilište u Zadru.
- Sparling, S. i Cramer, K. (2015). Choosing the danger we think we know: Men and women's faulty perceptions of sexually transmitted infection risk with familiar and unfamiliar new partners. *The Canadian Journal of Human Sexuality, 24*(3), 237–42.
- Stoet, G. (2010). PsyToolkit - A software package for programming psychological experiments using Linux. *Behavior Research Methods, 42*(4), 1096-1104.
- Stoet, G. (2017). PsyToolkit: A novel web-based method for running online questionnaires and reaction-time experiments. *Teaching of Psychology, 44*(1), 24-31.
- Tabachnick, B.G. i Fidell, L. S. (2007). *Using Multivariate Statistics*. Pearson Education Inc.
- Tillman, K. H., Brewster, K. L. i Holway, G. V. (2019). Sexual and Romantic Relationships in Young Adulthood. *Annual Review of Sociology, 45*, 133–53.
- Trivers, R. (1972). Parental investment and sexual selection. U B. Campbell (ur.) *Sexual Selection and the Descent of Man* (str. 136-179). Aldine.
- Turchik, J. A. i Garske, J. P. (2009). Measurement of sexual risk taking among college students. *Archives of Sexual Behavior, 38*(6), 936–948.
- Turchik, J. A., Walsh, K. i Marcus, D. K. (2014). Confirmatory Validation Of The Factor Structure And Reliability Of The Sexual Risk Survey In A Large Multiuniversity Sample Of U.S. Students. *International Journal of Sexual Health, 27*(2), 93–105.

- UNESCO. (2018). *International technical guidance on sexuality education: an evidence-informed approach*. Preuzeto s: <https://unesdoc.unesco.org/>
- Vasilenko, S. A. i Lefkowitz, E. S. (2018). Sexual Behavior and Daily Affect in Emerging Adulthood. *Emerging Adulthood*, 6(3), 191–199.
- Vasilenko, S. A., Lefkowitz, E. S. i Maggs, J. L. (2012). Short-term positive and negative consequences of sex based on daily reports among college students. *Journal of Sex Research*, 49, 558–569.
- Wang, I. M., Michalak, N. M. i Ackerman J. M. (2021). Life history strategies. U V. Weekes-Shackelford, T. Shackelford i V. Weekes-Shackelford (ur.), *Encyclopedia of evolutionary psychological science* (str. 321-343). Springer.
- Weinstock, H., Berman, S. i Cates, W. (2004). Sexually transmitted diseases among American youth: Incidence and prevalence estimates, 2000. *Perspectives on Sexual and Reproductive Health*, 36, 6-10.
- Westerlund, M., Santilla, P., Johannson, A., Varjonen, M., Witting, K. i Jem, P. (2010). Does unrestrictive sociosexual behaviour have a shared genetic basis with sexual coercion? *Psychology, Crime & Law*, 16, 5–23.
- White, S. D. i DeBlasse, R. R. (1992). Adolescent sexual behavior. *Adolescence*, 27, 183-191.
- WHO. (2023). *Comprehensive sexuality education*. Preuzeto s: <https://www.who.int/>
- Wilcox W. B. i Sturgeon, S. (2018). *Too Much Netflix, Not Enough Chill: Why Young Americans Are Having Less Sex*. Preuzeto s: <https://www.politico.com/>
- Wolfinger, N. H. (2018). *Promiscuous America: Smart, Secular, and Somewhat Less Happy*. Preuzeto s: <https://ifstudies.org/>
- Yi, S., Poudel, K.C., Yasuoka, J., Palmer, P.H., Yi, S. i Jimba, M. (2010). Role of risk and protective factors in risk sexual behaviours. *BMC Public Health*, 10(477), 1–8.
- Yost, M. R. i Zurbriggen, E. L. (2006). Gender differences in the enactment of sociosexuality: An examination of implicit social motives, sexual fantasies, coercive sexual attitudes, and aggressive sexual behavior. *The Journal of Sex Research*, 43, 163–173.
- Zuckerman, M. i Kuhlman, D.M. (2000). Personality and risk-taking: common biosocial factors. *Journal of Personality*, 68, 999–1029.

8. PRILOG

Tablica 1 Korelacijska matrica čestica *Upitnika seksualnog rizika*

rsp1	1,00	,47**	,61**	,34**	,19**	,43**	,29**	,44**	,14**	,10**	,21**	,13**	,11**	,09**	,07**	,29**	,30**	,25**	,30**	,28**	,38**	,28**	,24**
rsp2	,47**	1,00	,60**	,40**	,29**	,31**	,22**	,26**	,02	,03	,05*	,02	,08**	,10**	,04	,21**	,34**	,15**	,33**	,24**	,28**	,25**	,26**
rsp3	,61**	,60**	1,00	,43**	,25**	,37**	,27**	,30**	,01	,06*	,08**	,02	,12**	,08**	,06**	,26**	,39**	,16**	,33**	,26**	,30**	,29**	,25**
rsp4	,34**	,40**	,43**	1,00	,49**	,23**	,14**	,16**	-,02	-,02	,01	,00	,02	,02	-,02	,20**	,24**	,09**	,19**	,15**	,19**	,19**	,18**
rsp5	,19**	,29**	,25**	,49**	1,00	,17**	,11**	,24**	,03	,01	,04	,05*	,05*	,04	-,01	,24**	,33**	,13**	,23**	,16**	,22**	,24**	,23**
rsp6	,43**	,31**	,37**	,23**	,17**	1,00	,28**	,32**	,21**	,15**	,22**	,20**	,10**	,09**	,04	,21**	,22**	,29**	,18**	,17**	,25**	,18**	,14**
rsp7	,29**	,22**	,27**	,14**	,11**	,28**	1,00	,36**	,14	,12	,18**	,10**	,15**	,11**	,07**	,27**	,27**	,16**	,24**	,24**	,28**	,35**	,22**
rsp8	,44**	,26**	,30**	,16**	,24**	,32**	,36**	1,00	,39**	,26**	,44**	,35**	,27**	,19**	,18**	,56**	,54**	,45**	,50**	,43**	,55**	,47**	,38**
rsp9	,14**	,02	,01	-,02	,03	,21**	,14**	,39**	1,00	,48**	,60**	,51**	,29**	,22**	,22**	,12**	,09**	,51**	,11**	,15**	,21**	,08**	,08**
rsp10	,10**	,03	,06*	-,02	,01	,15**	,12**	,26**	,48**	1,00	,29**	,28**	,19**	,13**	,12**	,15**	,15**	,27**	,14**	,12**	,10**	,06**	,06**
rsp11	,21**	,05**	,08**	,01	,04	,22**	,18**	,44**	,60**	,29**	1,00	,67**	,31**	,17**	,29**	,16**	,13**	,54**	,13**	,16**	,25**	,11**	,11**
rsp12	,13**	,02	,02	,00	,05*	,20**	,10**	,35**	,51**	,28**	,67**	1,00	,21**	,14**	,28**	,14**	,08**	,48**	,12**	,10**	,18**	,05**	,06**
rsp13	,11**	,08**	,12**	,02	,05*	,10**	,15**	,27**	,29**	,19**	,31**	,21**	1,00	,46**	,35**	,13**	,16**	,26**	,13**	,15**	,17**	,15**	,10**
rsp14	,09**	,10**	,08**	,02	,04	,09**	,11**	,19**	,22**	,13**	,17**	,14**	,46**	1,00	,33**	,09**	,07**	,16**	,12**	,11**	,13**	,11**	,10**
rsp15	,07**	,04	,06**	-,02	-,01	,04	,07**	,18**	,22**	,12**	,29**	,28**	,35**	,33**	1,00	,05**	,06**	,21**	,05**	,10**	,11**	,09**	,11**
rsp16	,29**	,21**	,26**	,20**	,24**	,21**	,27**	,56**	,12**	,15**	,16**	,14**	,13**	,09**	,05*	1,00	,50**	,22**	,49**	,42**	,45**	,39**	,42**
rsp17	,30**	,34**	,39**	,24**	,33**	,22**	,27**	,54**	,09**	,15**	,13**	,08**	,16**	,07**	,06**	,50**	1,00	,20**	,55**	,41**	,44**	,45**	,46**
rsp18	,25**	,15**	,16**	,09**	,13**	,29**	,16**	,45**	,51**	,27**	,54**	,48**	,26**	,16**	,21**	,22**	,20**	1,00	,24**	,23**	,31**	,18**	,18**
rsp19	,30**	,33**	,33**	,19**	,23**	,18**	,24**	,50**	,11**	,14**	,13**	,12**	,13**	,12**	,05**	,49**	,55**	,24**	1,00	,41**	,46**	,45**	,34**
rsp20	,28**	,24**	,26**	,15**	,16**	,17**	,24**	,43**	,15**	,12**	,16**	,10**	,15**	,11**	,10**	,42**	,41**	,23**	,41**	1,00	,46**	,35**	,44**
rsp21	,38**	,28**	,30**	,19**	,22**	,25**	,28**	,55**	,21**	,10**	,25**	,18**	,17**	,13**	,11**	,45**	,44**	,31**	,46**	,46**	1,00	,42**	,41**
rsp22	,28**	,25**	,29**	,19**	,24**	,18**	,35**	,47**	,08**	,06**	,11**	,05**	,15**	,11**	,09**	,39**	,45**	,18**	,45**	,35**	,42**	1,00	,45**
rsp23	,24**	,26**	,25**	,18**	,23**	,14**	,22**	,38**	,08**	,06**	,11**	,06**	,10**	,10**	,11**	,42**	,46**	,18**	,34**	,44**	,41**	,45**	1,00